

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम

*Empowered lives.
Resilient nations.*

वार्षिक प्रतिवेदन २०१७

युएनडीपी नेपाल

↑ मुख्यमन्त्री : प्रतिनिधि सभा र प्रदेश
सभाको निवाचनमा पोखरामा मतदान
गर्दै मतदाताहरू
◎ कृष्णमणि बराल/युएनडीपी नेपाल

विषय सूची

प्राक्कथन

दिगो विकास लक्ष्य र युएनडीपी

तथ्याइकमा सन् २०१७ का उपलब्धि

५

६

८

खण्ड १

दिगो आर्थिक वृद्धिको प्रवर्द्धन

१०

फिचर : समृद्धि : एक पटकमा एउटा धैला

१७

खण्ड २

लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था र विधिको शासन प्रवर्द्धन

१८

फिचर : न्यायमा पहुँच

२७

खण्ड ३

उत्थानशीलता प्रवर्द्धन

२८

फिचर : उत्थानशील पुनर्निर्माणिका लागि आवासमा नवीनता

३५

खण्ड ४

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण

३६

फिचर : नयाँ भूमिका, नयाँ जिम्मेवारी

३९

२०१७ मा युएनडीपी नेपालले नवीन क्षेत्रमा गरेको कार्य

४०

युएनडीपी नेपालका फिल्ड अफिस

४२

अनुसन्धान तथा प्रकाशन

४४

संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्तरांसेवक कार्यक्रम

४६

युएनडीपी नेपाल र संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रणाली

४८

आर्थिक सहयोग र साझेदारी

५०

योगदान पुन्याउने साखेदारहरू

५२

युएनडीपी नेपालको स्थानीय तहमा उपस्थिति

५३

सन् २०१७ मा तराईमा आएको बाढीबाट प्रभावित ३१,००० भन्दा बढी परेवारलाई प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्यका साथ युएनडीपीयो गणतन्त्र चीन सरकारको सहयोगमा ४० लाख अमेरिकी डलरको पुनर्लाभ कार्यक्रमको घालनी गरेको छ ।

छ लक्ष्मीप्रसाद आखुसी/युएनडीपीयो नेपाल

प्रात्कथन

नयाँ संविधान जारी भएपछि पहिलोपटक संघीय र प्रदेश सभाको निर्वाचन र १७ वर्षभन्दा बढी समयपछि स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएर सन् २०१७ नेपालका लागि ऐतिहासिक वर्ष बन्यो ।

गुणस्तर र सहभागिताका हिसाबले निकै सफल रहेको निर्वाचनले लोकतन्त्रप्रति नेपाली जनताको आगाध लगाव दर्शायो । स्थानीय तहका नव निर्वाचित अधिकारीहरूमध्ये ४२ प्रतिशत महिला छन् । साथैप्रदेश सभा र सङ्घीय संसदमा एक तिहाइ सीट महिलाका लागि आरक्षित थिए । त्यसैले यो निर्वाचन महिला र जोखिममा रहेका समुदायहरूका लागि पनि सफल रहयो । युएनडीपीका सामाजिक आर्थिक सशक्तीकरण आयोजनाहरूका सयाँ महिला तथा युवा लाभग्राहीहरू आफ्नो समुदायका कार्यपालिका वा विधायिकामा चुनिएको देख पाउँदा हामी निकै भएका छौं ।

यो नेपाली समाजका हरेक पक्षको आवाज सुनिएको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने किसिमको प्रतिनिधित्व हो । साथै बहिष्करणमा पेरेकाहरूका आवश्यकतालाई ख्याल गरिने छ र देशको विकासका प्रयत्नहरूमा तिनलाई समावेश गरिनेछ भन्ने कुराको सुनिश्चितता पनि हो ।

सन् २०१७ नेपालका लागि युएनडीपीको कार्यक्रमचक्र सन् २०१३-२०१७ को अन्तिम वर्ष पनि थियो । विगतका सिकाइ, नेपालको विकासका प्राथमिकता र एजेन्डा २०१० का दिगो विकास लक्ष्यहरूमा आधारित भएर नेपालका लागि नयाँ राष्ट्रिय कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुका साथै संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सहायता कार्ययोजना (युएनडीएफ) सन् २०१८-२०२२) मा योगदान गर्ने गरी धैरै प्रयास र परामर्श गरिए । सन् २०१७ सेप्टेम्बर १ मा नेपाल सरकारबाट संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सहायता कार्ययोजना (युएनडीएफ) मा हस्ताक्षर भएपछिसन् २०१७ को मध्य सेप्टेम्बरमा युएनडीपी कार्यकारिणी समितिबाट नेपालका लागि नयाँ राष्ट्रिय कार्यक्रम (सन् २०१८-२०२२)स्वीकृत भएको थियो । कार्यक्रमचक्रको अन्तिम वर्ष भए पनि सरकार, नागरिक समाज र अन्य विकास साफेदरहरूसँगको साफेदारीमा धैरै नै परिणाम हासिल भएको छ र तिनलाई यस वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

युएनडीपीका लागि सन् २०१७ विश्वव्यापी नै ठूलो महत्वको वर्ष रह्यो । युएनडीपीका नयाँ प्रशासक अकिम स्टाइनरलाई स्थान दिँदै पूर्वप्रशासक हेलेन क्लार्कले यस सझात्तन सञ्चालनको अवधि पूरा गर्नुभयो । सन् २०१७ को अन्त्यमा उहाँको मार्गदर्शनमा छ वटा विकासका सूत्रहरूसहित युएनडीपीका लागि नयाँ संस्थागत रणनीति सार्वजनिक भयो । ती सबै सूत्रहरू नेपालको विकासका

चुनौतीहरूका सन्दर्भमा सान्दर्भिक छन्, त्यसैकारण तिनले युएनडीपी नेपालका काममा युएनडीपीका संस्थागत प्राथमिकताहरूबीच बलियो तालमेल सुनिश्चित गराउँछन् ।

दिगो विकास लक्ष्यहरू ग्रहण गरेदैरिख नै तिनलाई लागु र स्थानीयकरण गर्ने, १४ अैं त्रिवर्षीय विकास आयोजनामा तिनलाई समायोजन गर्ने, दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित भएर बजेट तर्जुमा गर्ने र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि संयोजित प्रयास सुनिश्चित गर्ने प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा सञ्चालक समिति गठन जस्ता महत्वपूर्ण कामहरू समयमै सम्पन्न गर्ने नेपाल दिगो विकास लक्ष्यको पथमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमै अग्रस्थानमा रहेको छ । यसका अतिरिक्त दिगो विकास लक्ष्यका लागि नेपालका सबै सरोकारवालाहरूले हातेमालो गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महत्व दिएर यी प्रयत्नहरूलाई पूरा गर्न युएनडीपीले दिगो विकास लक्ष्यका लागि युवा सञ्जाल र नागरिक समाज सञ्जाललाई सहयोग गरेको छ र “दिगो विकास लक्ष्यका लागि निजी क्षेत्रको पहल” थालनी गरेको छ । नेपाल नयाँ संविधानको कार्यान्वयनमा लागेको छ र त्यस ऋम्पमा सङ्घीयताको कार्यान्वयन मुख्य छ । यसले सात प्रदेश र ७५३ वटा स्थानीय तहमा शक्ति र जिम्मेवारीलाई निक्षेपण गर्दछ । युएनडीपीले नयाँ राजनीतिक र प्रशासनिक सन्दर्भलाई ग्रहण गर्नु आवश्यक छ ।

हामीले सन् २०१८ मा नयाँ पञ्चवर्षीय कार्यक्रमको थालनी गर्नेछौं र नेपालभरि नै स्थानीयस्तरमा हाम्रो उपस्थिति सुदूर गर्दै नवनिर्वाचित पदाधिकारीहरूको निकटमा पुने गरी हाम्रा कर्मचारी र लगानीको स्थानान्तरण गर्नेछौं ।

सङ्घीय प्रणालीमा रूपान्तरण र दिगो विकास लक्ष्यमा हासिल गर्न प्रयत्नरत रहेको नेपाललाई साथ दिँदै सन् २०१७ मा महत्वपूर्ण नितिजा हासिल गर्न सहयोग गर्ने राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय साफेदारहरूलाई हामी धन्यवाद दिन्छौं । नेपाली महिला र पुरुषको स्तरीय जीवनका लागि उनीहरूका अधिकार र आकाइक्षा पूर्ति गर्ने विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग साफेदारी गर्दै हामी आउने दिनमा पनि सहयोग र सहकार्य गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछौं ।

रेनो मेरर
राष्ट्रिय निर्देशक
युएनडीपी नेपाल

बेलरी जुलियान्ड
नेपालका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय
आवासीय संयोजक तथा
युएनडीपी आवासीय प्रतिनिधि

१. गरिबीको अन्त्य

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

२. भोकमरीको अन्त्य

३. स्वस्थ र समुन्नत समाज

४. गुणरत्तरीय शिक्षा

५. लैडगिक समानता

६. सफा पानी तथा सरसफाइ

७. स्वच्छ ऊर्जामा सहज पहुँच

८. मर्यादित काम तथा आर्थिक वृद्धि

९. उद्योग, पूर्वाधार र नवीन सिर्जना

१०. न्यून असमानता

११. दिगो सहर र समुदायहरू

१२. मर्यादित रोजगार उत्पादन

१३. जलवायु परिवर्तनमा तत्काल पहल

१४. जलमुनिको जैविक विविधताको संरक्षण

१५. जमिनमाथिको जैविक विविधताको संरक्षण

१६. शान्ति, न्याय र सशक्त निकायहरू

१७. लक्ष्य प्राप्तिका लागि साझेदारी

दिगो विकासका लक्ष्यहरू र युएनडीपी

दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न सबै तह र कार्यक्रम चक्रका सबै चरण (परामर्श, योजना, कार्यान्वयन अनुगमन तथा समीक्षा) गर्न सरकार र सरकार बाहिर रहका सबैका सहभागिता र सहकार्य आवश्यक हुन्छ। दिगो विकासका लक्ष्यको सफल कार्यान्वयन सम्बन्धित देशको आफ्नै दिगो विकास नीतिमा निर्भर हुन्छ। राष्ट्रियस्तरमा भएका प्रगतिको अनुगमन गर्ने प्राथमिक जिम्मेवारी सरकारको हुन्छ। निजी क्षेत्र र नागरिक समाजले निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका पनि उत्तिकै छ। नागरिकले पनि सरकारका कामको निगरानी र समर्थन गरेर उल्लेख्य रूपमा यसमा योगदान पुऱ्याउँछन्।

सन् २०१७ मा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न युएनडीपीले नेपाल सरकार, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र सञ्चारमाध्यमहरूसँग नजिक रहेर काम गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दियो। युएनडीपीको सहयोगमा राष्ट्रिय योजना आयोगले दिगो विकासका लक्ष्यको आधार प्रतिवेदन तथा स्रोत व्यवस्थापनसहितको दिगो विकासका लक्ष्य कार्यान्वयन रणनीति तयार पाएँ। नेपालले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्नुपर्ने दिगो विकास लक्ष्यका नेपालका लागि महत्वपूर्ण सूचकसहित सन् २०३० का एजेन्डालाई पनि आफ्नो राष्ट्रिय योजना तथा नीति, राष्ट्रिय बजेट र अन्य क्षेत्रगत योजनामा मूलप्रवाहीकरण गरेको छ। दिगो विकास लक्ष्य र यसका सूचक मिल्ने गरी राष्ट्रिय योजना आयोगको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको राष्ट्रिय कार्यालाई बनाउन युएनडीपीले सहयोग गच्छो।

दिगो विकास लक्ष्यका सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्रसंघको मुख्यालयमा शुरूपै प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने देशहरूमध्ये नेपाल एक हो। विश्व मञ्चमा आफ्नोसक्रिय संलग्नतालाई निरन्तरता दिएर नेपाल स्वैच्छक राष्ट्रिय समीक्षा (Voluntary National Reviews सन् २०१७) सहित

उच्चस्तरीय राजनीतिक मञ्च (High-level Political Forum) मा सहभागी भएको छ। यो समीक्षाले सन् १९९० यता गरिबी न्यूनीकरण र मानव विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको देखाएको छ। नेपालमा कार्यरत संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहको प्रतिनिधित्व रहेको प्रमुख दिगो विकास लक्ष्य कार्य समूहको नेतृत्व गर्दै युएनडीपीले आवश्यक प्राविधिक सहायता प्रदान गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दियो।

युएनडीपीको सहजीकरणमा दिगो विकास लक्ष्यका लागि निजी क्षेत्रको पहल शुरू भएको छ। यो आफ्नो व्यवसायलाई दिगो विकासका लक्ष्य अनुरूप मिलान गर्न आवश्यक ठान्ने र दिगो विकास हासिल गर्नका नेपालमा अरू सरोकारवाहरूसँग काम गर्ने समान विचार भएका उद्यमीहरूको स्वैच्छक पहल हो। यस अन्तर्गत व्यवसायीहरूले आपना व्यावसायिक योजनामा दिगो विकास लक्ष्यलाई समावेश गर्न थालिसकेका छन्। यती एयरलाइन्सले दिगो विकासका लक्ष्यबाटे जनचेतना अभियानमा संयुक्त राष्ट्रसंघसँग गरेको साफेदारी उल्लेखनीय छ। साथ यसले विशेष गरीकार्बन तटस्थ कम्पनी हुनका लागि प्रक्रिया शुरू गर्न युएनडीपीसँगको सहकार्यमा स्वैच्छक रूपमा कार्बन उत्सर्जन परीक्षण अभ्यास गरेको छ। उक्त एयरलाइन्सले उत्सर्जन घटाउँदै सन्तुलन कायम गरेर केही वर्षभित्र कार्बन तटस्थ बन्ने लक्ष्य लिएको छ।

सन् २०१७ मा दिगो विकास लक्ष्यलाई अग्रता दिन युएनडीपीले नेपाल सरकार, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र सञ्चारमाध्यमहरूसँग निकटमा रहेर काम गर्ने कार्यलाई अग्रता दिन युएनडीपीले ४० भन्दा बढी अन्तरक्रिया आयोजना गरेको छ। नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज (सेजन) सँगको साफेदारीमा युएनडीपीले देशभरि २०० भन्दा बढी पत्रकारलाई दिगो विकासका लक्ष्य र विकाससम्बन्धी समाचार सङ्कलनको तालिम दिएको छ।

युएनडीपीले गरेका यी कामले नेपाली जनता र उनीहरूको देशको भविष्य प्रत्यक्ष रूपमा निर्धारण गर्ने दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण गर्दै कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने क्षमता विकासका लागि नेपाल सरकारलाई सहयोग गरेका छन्।

लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था

₹200,000

भन्दा बढीलाई मतदाता शिक्षा प्रदान र निर्वाचन प्रक्रियाको विश्वसनीयता एवं समावेशिता सुनिश्चित गर्ने निर्वाचन आयोगका कर्मचारी तथा सरोकारवालाहरू गरी ६,००० भन्दा बढीलाई तालिम प्रदान

निर्वाचन आयोगका

७५०

बटा स्थानीय कार्यालयहरूलाई ९०० सञ्चार उपकरणहरूसहितका उपयोगी साधन प्रदान

दलित र अन्य सीमान्तकृत समुदाय समेतका

₹२,०००

भन्दा बढी महिलालाई नेतृत्व तथा सहभागिताका सम्बन्धमा तालिम प्रदान, जसले तीमध्ये ४,००० भन्दा बढीलाई उमेदवारी दिन प्रोत्साहित गयो भने तीमध्ये १,००० जना स्थानीय सरकारमा निर्वाचित हुन सफल भए।

सङ्क्षयामा

गरिबी न्यूनीकरण

₹६,०००

भन्दा बढी सफल लघुउद्यमी बने, तीमध्ये अधिकांश निकै जोखिममा रहेका समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने ग्रामीण महिला रहेका छन्।

१३८

सिँचाइ कुलो, बजार केन्द्र, खानेपानी आयोजना र कृषि सडक जस्ता सामुदायिक पूर्वाधार/पुनःनिर्माण भए जसबाट भूकम्प प्रभावित जिल्लाका १०,७८८ परिवारहरू लाभान्वित भए।

१,०००

भन्दा बढी सरोकारवालाहरू जसमा नवानिर्वाचित स्थानीय सरकार तथा विषयगत मन्त्रालयका प्रतिनिधिहरू समेतलाई संलग्न गराइ नेपालको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमसम्बन्धी नीति र कार्यक्रमहरूको समीक्षा। समीक्षामा कार्यक्रमको सुधारका लागि सुझाव प्राप्त

काठमाण्डू पोस्टसँगको साझेदारीमा
लैडिगिक भूमिकाबारे जनचेतना फैलाउन
भिडियो शृङ्खलाको थालनी गरियो,
जसका माध्यमबाट

२० लाख

मानिस लैडिगिक समानताबारेको
छलफलमा संलग्न भए।

१,०००

भन्दा बढी युवा दिगो विकासका लक्ष्य
प्राप्तिको प्रयत्नलाई तीव्रता दिने
सम्भाव्यता रहेका रोबोटिक्स र रिमोट
सेन्सर्स लगायतका नवीन प्रविधिको
निर्माण र प्रयोगमा संलग्न भए।

महिला, दलित, अल्पसङ्ख्यकको अधिकार,
विपद् जोखिम व्यवस्थापन, चिकित्सा शिक्षा
र मुलुकी ऐनसँग सम्बन्धित

३८ वटा

कानून र विधेयकहरू अन्तर्राष्ट्रीय
मानव अधिकार मापदण्ड र
अन्तर्राष्ट्रीय सम्बंधहरूमा नेपालले व्यक्त
गरेको प्रतिबद्धता अनरूप रहेको
सुनिश्चित गर्ने पुनरावलोकन गरिए।

नतिजा

उत्थानशील निर्माण

६००

डकर्मी र सिकर्मी तथा २५,००० मानिसहरूमा
(४० प्रतिशत महिला) उत्थानशीलता र
किफायत घरका नमुनासम्बन्धी तालिम र
अभिमुखीकरणमा सहभागी भए।

६,०००

भन्दा बढी घरधनीलाई घरनिर्माणसँग सम्बन्धित
समस्या र जिजासाहरू समाधानमा सहयोग।

२४

स्थानीय अनुकूलन
कार्यहरूको कार्यान्वयन।

२५

वटा लघु जलाविद्युत प्लान्ट निर्माण
सम्पन्न, जसबाट नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा
९,६९५ परिवारलाई फाइदा पुगे छ।

जलवायु परिवर्तनबाट जोखिममा परेका
जिल्लाका ६५,००० भन्दा बढीलाई
फाइदा पुगे गरी सिंचाइ कुलो, पोखरी,
वर्षाको पानी सङ्कलन गर्ने ट्याइकी
निर्माण र थोपा सिंचाइ प्रणालीजस्ता

दिगो आर्थिक वृद्धिको प्रवर्द्धन

गरिबी

न्यूनीकरणका लागि देशको समग्र आर्थिक पक्ष सबल हुन आवश्यक छ। नेपालले कुल गार्हस्थ उत्पादनमा निरन्तर वृद्धि गरिरहेको बेला सन् २०१५ मा आएको भूकम्पले त्यसको उपलब्धिमा अवरोध उत्पन्न गरिएयो। आर्थिक रूपमा जोखिममा परेकालाई सहयोग गर्न युएनडीपीले खासगरी महिलाका लागि लघु उद्यम, युवाका लागि सीप तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्नुका साथै नेपालको आर्थिक वृद्धिका लागि निकै महत्वपूर्ण रहेका क्षतिग्रस्त पूर्वाधारको पुनर्निर्माण गर्न थप लगानी गरेको छ।

साना तथा लघु उद्यमको प्रवर्द्धन, सामुदायिक पूर्वाधारहरूको पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण तथा प्राविधिक शिक्षा नेपालमा गरिबी -न्यूनीकरणका लागि थालिएको युएनडीपीको कार्यक्रम प्रभावकारी सांवित भएको छ । चुम्लामा सञ्चालित स्याउ उद्यम यस कार्यक्रमको एटो उदाहरण हो ।

© कमलराज सिंदेल/युएनडीपी नेपाल

लघु उद्यमको शक्तिलाई संस्थागत गरिँदै

नेपालमा खासगरी महिला र जोखिममा रहेका मानिसहरूलाई गरिबीबाट उकास्न लघु तथा साना व्यवसायको स्थापना र प्रवर्द्धन ज्यादै नै सफल नमुना बनेको छ। युएनडीपी नेपालको लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडेप) गरिबी न्यूनीकरणमा निकै महत्वपूर्ण प्रमाणित भएको छ। त्यसैले सरकारले यस कार्यक्रमलाई योजना र कार्यान्वयनमा समावेश गरेको छ र सन् २०१८ मा मेडेपको पूर्ण स्वामित्व ग्रहण गर्नेछ। सन् २००८/२००९ मा शुरू भएको सरकारको आफै गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास (मेडपा) चौधौ त्रिवर्षीय योजना (सन् २०१९ सम्म अवधि रहेको)मा पुनः समावेश भएको छ। मेडेप स्थापना भएदेखि चौथो चरणको अन्त्यसम्म यो योजनाले उद्योग मन्त्रालयलाई नेपालभरि ७३,००० वटा नयाँ लघु उद्यम स्थापना गर्न र विद्यमान ६०,००० लघु उद्यमलाई सहयोग गर्ने कार्यादेश प्रदान गर्दछ। यसबाट १२७,००० रोजगारी सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ। नेपालका सबै ७७ वटै जिल्लामा मेडपाका रूपमा मेडेप नमुना प्रयोगमा ल्याइएको छ।

↑ युएनडीपीद्वारा उद्यमशीलता तातिमको क्रममा प्रदान गरि एको साइकलमा राखेर शहर मा तरकारी बेच्न लैजान तयार सुर्खेतको चारकुनेकी विमसरा बिक।
◎ युएनडीपी नेपाल

मेडेपले आफ्नो परियोजना अवधिमा

९३१,०००

भन्दा बढी लघु उद्यमी बनाएको छ। अहिले यसको चौथो तथा अन्तिम चरण हो।

अस्ट्रेलियाको वैदेशिक मामिला र व्यापार मन्त्रालयको सहयोग रहेको अहिले चौथो र अन्तिम चरणमा रहेको मेडेपले आयोजनाको पूरै अवधिमा १३१,००० लघु उद्यमीहरू तयार पारेको छ। सन् २०१७ मा यस कार्यक्रमले थप १६,७९६ लघु उद्यमीहरूलाई सहयोग गरेको छ। उद्यमीहरूमा महिलाको बहुमत (करिब ७९ प्रतिशत) रहनुका साथै उल्लेख्य सदृच्यामा दलित तथा आदिवासी समुदायका मानिस छन्। नेपालको चालु विकेन्द्रीकरण प्रक्रियालाई ध्यानमा राख्दै नयाँ प्रशासनिक संरचनामा मेडेपको रणनीति पत्र तयार पार्न र विद्यमान निर्देशिकालाई परिमार्जन गर्न उद्योग मन्त्रालयलाई मेडेपको प्राविधिक सहायता र परामर्शका प्रयत्न पनि थालिएका छन्। मेडेपले ५०५ स्थानीय तहका सरकारका ११,६०० भन्दा बढी नवनिर्बाचित प्रतिनिधिहरूलाई लघु उद्यम विकास नमुनाका बारेमा अभिमुखीकरण गर्न पनि मन्त्रालयलाई सहयोग गरेको छ।

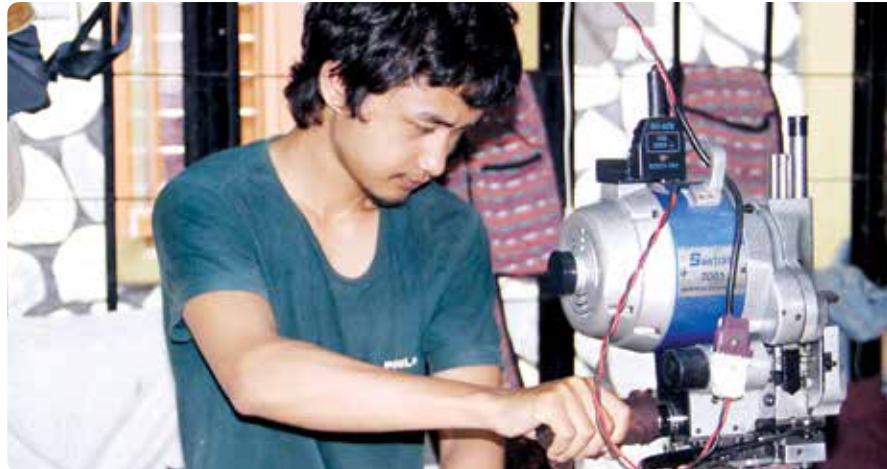
यसैको फलस्वरूप धेरै उद्यम विकास कोषहरू र उद्यम विकास समितिहरू गठन भएका छन् र स्थानीय सरकारको बजेटको उल्लेख्य मात्रा, ३९ करोड ८० लाख रुपैयाँ लघु उद्यमशीलता विकासका गतिविधिमा विनियोजन भएको छ।

यसका अतिरिक्त उद्यमीहरूलाई व्यवसायमा पुँजी बढाउन त्रणमा सहज पहुँचका लागि मेडेपले जोखिममा रहेका तथा बहिष्करणमा परेका मानिसहरूलाई उनीहरूको बहुमूल्य पुँजी अभिवृद्धि गर्न पहुँच दिनका लागि ३५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग लघु उद्यम संघको सहकार्यमा पनि सहयोग गरे को छ। सन् २०१७ मा मात्र १०,२३९ लघु उद्यमीहरूले १९ करोड ५० लाख रुपैयाँ त्रण प्राप्त गरेका छन्।

समावेशी र गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा सहयोग

नेपालमा सरकारी निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, निजी फर्मका साथै विभिन्न दातृ निकायहरूले सहयोग गरेका आयोजनाहरू लगायत टूला सझुयामा संस्थाहरू प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने कार्यक्रममा संलग्न छन्। यी तालिम दिने संस्थाहरूबीच संयोजन सुदृढीकरण गर्नु, तालिमसम्बन्धी व्यवस्थामा रहेका नमिल्दा कुराको अन्त्य गर्नु र दिगो विकासको लक्ष्य ४ अनुरूप प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमका कार्यक्रमहरूको गुणस्तर र परिमाणमा क्रमशः सुधार गर्नु आवश्यक थियो। त्यसकारण युएनडीपी, शिक्षा मन्त्रालय र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (सीटीईभीटी) द्वारा ज्ञान र आजीवन सिकाइको सीपका लागि सहयोग (स्किल्स) कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिएको थियो।

ज्ञान र आजीवन सिकाइको सीपका लागि सहयोग (स्किल्स)ले सन् २०१७ मा राष्ट्रिय प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम सम्बन्धी नीतिमा सुधारका लागि सरकार, निजी क्षेत्र र विकासका साफेदारहरूसँग राष्ट्रव्यापी रूपमा विस्तृत नीतिगत छलफल चलायो। यस्तो छलफल सझीय सन्दर्भमा अभ्र सान्दर्भिक थियो र यो अर्थात्न्त्र तथा स्थानीय श्रम बजारको आवश्यकताका लागि थप उपयुक्त कार्यक्रम तर्जुमा गर्नेका लागि आयोजना

↑ नेपालमा रोजगारी र उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्ने र विशेष गरी नेपाली युवालाई देशमा नै परिचालन गर्ने युएनडीपीले प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदायकहरूबीच संयोजन बढाउन काम गरिरहेको छ।
© युएनडीपी नेपाल

ज्ञान र आजीवन सिकाइको सीपका लागि सहयोग (स्किल्स) ले सन् २०१७ मा राष्ट्रिय प्राविधिक र

व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमसम्बन्धी नीतिमा सुधारका लागि सरकार, निजी क्षेत्र र विकासका साफे दारहरूसँग राष्ट्रव्यापी रूपमा विस्तृत नीतिगत छलफल चलाया।

गरिएको थियो। प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम नीतिको परिमार्जनका लागि सुभाव लिन गरिएका प्रयासबाहेक स्किल्स प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम कार्यक्रमको गुणस्तरको सुनिश्चितता र ज्ञानको व्यवस्थापनका लागि एकीकृत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली तर्जुमा गर्न पनि कार्यरत छ। यसले वेबसाइटमा आधारित प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई सबल बनाउँछ। त्यस्तो सूचना प्रणालीमा शिक्षा मन्त्रालयत अन्तर्गत सञ्चालित प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमसँग सम्बन्धित सबै कार्यक्रम र आयोजनाहरूको तथ्याङ्क रहने छ। यसले प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमका गतिविधिहरू पता लगाउने कार्य र मूल्याङ्कन अनुसारका उच्च मूल्यहरूको सझिग्रह गर्दछ। स्किल्सले यस प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने काम थालिमकोको छ।

स्किल्सले राष्ट्रिय प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमको विस्तृत वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन गरेको छ, जसमा प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमसम्बन्धी देशव्यापी सूचना समावेश छ। यो प्रतिवेदन नीति निर्माताहरूलाई नीति निर्माण गर्न, योजनाकार र सेवा प्रदायकहरूलाई आवश्यकताको विश्लेषण गर्न र अनुसन्धानकर्ताहरूलाई आवश्यक सहायता विस्तार गर्न उपयोगी स्रोत हुने अपेक्षा गरिएको छ।

सामुदायिक पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन

२०७२ सालको भूकम्पले जनधनको ठूलो क्षतिसँगै अति महत्त्वपूर्ण सामुदायिक पूर्वाधारहरूको विनाश पनि गयो । जीविकोपार्जनका अवसरहरू पुनः सञ्चालन गर्न र मानिस र समृद्धिबीचको सम्बन्ध पुनः स्थापना गर्न युएनडीपीले धार्दड, दोलखा, गोरखा, नुवाकोट, रम्पुर र सिन्धुपाल्चोक गरी भूकम्प प्रभावित छ वटा जिल्लामा सिँचाइ कुलो, सझकलन/बजार केन्द्रहरू, खानेपानी संरचना र कृषि सडक निर्माण जस्ता १३४ वटा सामुदायिक पूर्वाधारको पुनर्निर्माण/मर्मत गन्यो जसबाट १०,७८८ परिवार लाभान्वित भए ।

↑ युएनडीपीको सहयोगमा निर्माण भएको सिँचाइ कुलो, जसले सिन्धुपाल्चोकका भूकम्प प्रभावित समुदायलाई कृषि र अन्य आर्थिक व्यवसाय पुनः शुरू गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।
@ लक्ष्मीप्रसाद डाहुरी / युएनडीपी नेपाल

यस सामुदायिक पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन कार्यक्रम (सीआईएलआरपी) मरिसस सरकार, इन्टरनेसनल मेडिकल कर्प्स तथा बृज हेट फाउण्डेसनको आर्थिक सहयोग एवं जिल्लाका विषयगत निकायहरू तथा स्थानीय निर्वाचित निकायहरूसँगको निकट सम्बन्धमा सञ्चालित छ । यो साफेदारीको फलस्वरूप कार्यक्रमको खर्चको कम्तीमा ५० प्रतिशत योगदान स्थानीय सरकारहरूबाट हुन थालेको छ ।

यसबाहेक 'कामका लागि नगद' योजनामार्फत १०,००० भन्दा बढी मानिसले अस्थायी रोजगारी पाए, जसमध्ये २२ प्रतिशत महिला छन् पाए । आम्दानीका गतिविधिलाई थप तीव्र बनाउन यो परियोजनाले छ वटा जिल्लामा समुदायहरूका लागि सुधारिएको प्रविधिमार्फत सीप विकास र उत्पादन प्रवर्द्धन लगायतका ४५ वटा जीविकोपार्जन गतिविधिहरू पनि कार्यान्वयन गयो । यसबाट ३,१३९ परिवार प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भए ।

विकास वितको मूल्याङ्कनमा सहयोग

नेपालले सन् २०३० सम्म दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने प्रतिबद्धता जनाएको छ। दिगो विकासका लक्ष्यहरू सन् २०१५ मा विश्वव्यापी रूपमा स्वीकृत आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय लक्ष्यहरू हुन् र तिनलाई हासिल गर्न नेपालले दूलो लगानी गर्ने आवश्यक छ। युएनडीपीले एडीबी र डीएफआईडीसँगको साझेदारीमा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयलाई विकास वितको मूल्याङ्कन (Development Finance Assesment, डिएफए) का लागि सहयोग गर्न्यो। दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा नेपालको दृढ प्रतिबद्धता र सन् २०२२ सम्ममा नेपाल विकासशील राष्ट्रमा तथा सन् २०३० सम्ममा मध्यम आय भएको देशमा स्तरोन्नति हुने चाहनाका आधारमा उक्त अध्ययनले सरकारले कार्यसम्पादनमा सुधार

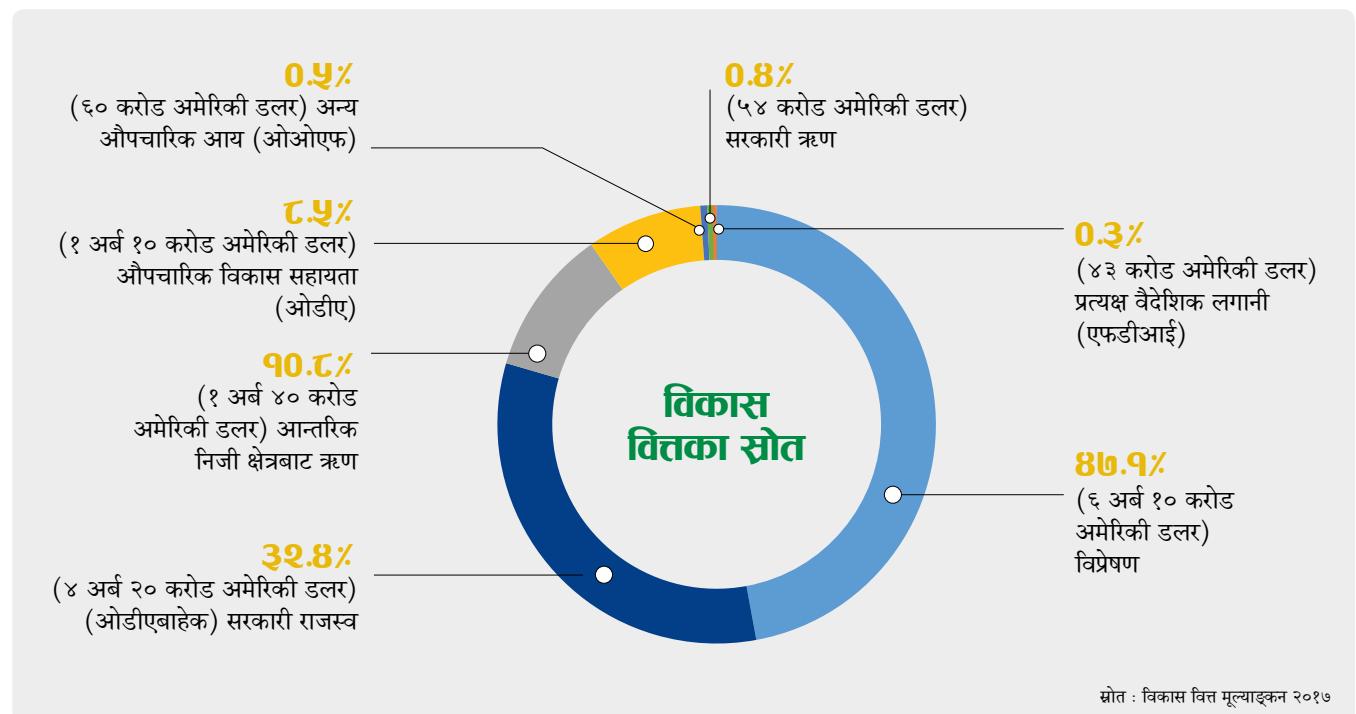

युएनडीपीले भूकूप्रभावित छ वटा जिल्लामा पुनर्निर्माण गरेका सिंचाइ कुलो, सड्कलन/बजार केन्द्रहरू, खाने पानी आयोजना र कृषि सडक जस्ता सामुदायिक पूर्वाधारबाट

१०.८८%
परिवार लाभान्वित भएका छन्।

गर्न, लगानीको स्तर बढाउन र निजी क्षेत्रलाई सक्रिय बनाउने लगानीको वातावरण सुदृढ गर्नुपर्ने सिफारिस गरेको छ।

डीएफएले नेपालका लागि दिगो विकास लक्ष्यमा आवश्यक पर्ने लगानी परिचालन गर्ने अवसरहरू पहिचान गरेको छ। उदाहरणका लागि नेपालले विभिन्न विश्व सहुलियत कोषहरू (global concessional funds) लगायतबाट वैदेशिक सहायताको परिचालनका लागि अवसरको पूर्ण उपयोग गर्न अझै बाँकी छ, जुन अतिकम विकसित देशका मापदण्डको औसत उपयोग गर्दा ७० प्रतिशतसम्म बढाउन सकिन्छ। त्यसेगरी, नेपालले प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको स्तर बढाउने सम्भावना पनि छ, अरू अतिकम विकसित मुलुकहरूमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको औसत स्तर नेपालको भन्दा २० गुणाले बढी छ।

दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न लगानी बढाउनु एउटा आवश्यकता हो भने उपलब्ध भएका स्रोतको पनि प्रभावकारी उपयोग गर्नु महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । उदाहरणका लागि आर्थिक वर्ष सन् २०१४/१५मा पुँजीगत बजेटको ७६ प्रतिशत मात्र खर्च भयो । उपलब्ध भएका स्रोत खर्च गर्न नसक्ने चुनौतीले उपलब्ध औपचारिक सहायता लगायत थप लगानीको सम्भावनालाई पनि सीमित गरिरहेको छ । यस अध्ययनले नेपालले थप लगानीका अवसर उजागर गर्नुपर्ने तथा विद्यमान स्रोतको उपयोग गर्ने क्षमता पनि सुदृढ गर्नुपर्ने

युएनडीपी र म्लोबल इन्डियरमेन्ट फेसिलिटीको सहयोगमा पोखराका स्थानीयबासिन्दाहरूको एउटा समूह पर्यटनको प्रमुख आकर्षण बने को फेवातालमा फैलारहे को हानिकारक भारबाट उपयोगी कम्पोस्ट मल र हस्तकलाका समान बनाउँदै
© ल्याम्बर्ट कोल्मन /
युएनडीपी नेपाल

सिफारिस गरेको छ । त्यस्तो क्षमता सुदृढीकरण सरकारी क्षेत्रको सुधारका उपायहरूमार्फत र/वा सेवा प्रवाह र सार्वजनिक लगानीमा राज्यभन्दा बारिहका पात्रहरूको संलग्नतामार्फत समेत गर्न सकिने सुभाव दिइएको छ ।

समृद्धि : एक पटकमा एउटा घैला

हरेक दिन १,५०० भन्दा बढी युवा कामका लागि विदेश जाने देशमा सुनसरीका बिन्देश्वर र उनको टोलीले भने स्वदेशमै परिवारका साथ बसेर पनि राम्रो कमाइ गर्न सकिन्छ भन्ने देखाएका छन्।

नेपालको दक्षिणी भागमा गरिबीबाट बिस्तारै माथि उद्न लागेको सुनसरीको सानो गाउँमा बिन्देश्वर पणित सफलताका उदाहरण बनेका छन्। बिन्देश्वर र उनको टोलीका लागि परम्परागत माटाका भाँडा बनाउने उद्यमले आधुनिकता दिलाएको छ। उनी र त्यही गाउँका उनका साथीहरूका लागि माटाका भाँडा बनाउने काम पुर्खीली पेसा अहिले व्यवसाय बनेको छ।

“हामीले जानेदेखि नै हामी यो व्यवसायमा लागेका छौं।” घुम्दै गरे को बिजुलीबाट चल्ने चक्रबाट माटाको भाँडा हातमा लिँचै उनले भने, “केही वर्ष अधिसम्म पनि यसले हाम्रो जीविकोपार्जनमा मुस्किलले सहयोग गर्दथ्यो। हामी हातेचक्रको प्रयोग गर्दथ्याँ, जसले हामीलाई हाम्रो व्यवसाय बढाउने गरी उत्पादन दिन सक्दैनथ्यो।”

तर उनी र अन्य कुमालेहरूले समूह निर्माण गरेपछि परिवर्तन आयो। उनीहरूले विद्युतीय चक्र र माटो मुख्ये मिक्सचर लगायतका आधुनिक मेसिन ल्याए, केही उद्यमशीलता र बजारसम्बन्धी सीप सिके र घरमा फ्याक्ट्रीको साभा सुविधा केन्द्र निर्माण गरे। अस्ट्रेलियाको वैदेशिक मामिला तथा व्यापार मन्त्रालयद्वारा सहयोग प्राप्त नेपाल सरकार र युएनडीपीको

गरिबी न्यूनीकरणका लागि संयुक्त लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडेप) मार्फत उनीहरू यो उपलब्धि हासिल गर्न सक्षम भएका हुन्।

उनीहरूका अनुसार अहिले उनीहरूको समूह पाँच गुणा बढी उत्पादन गर्न सक्षम भएको छ। उनीहरू व्यवस्थित हुनका साथै अभ राम्रो व्यापारिक रणनीति समेत अपनाउन खोजिरहेका छन्। नौ सदस्यीय टोलीका हरेक सदस्यको मासिक औसत आमदानी रु ३०,००० बढी छ। दीपावली (तिहार) को बेला मात्र आफूले रु १० लाख बराबरका कम्तीमा ५ लाख माटाका पाला बेचेको बिन्देश्वरले बताए।

बिन्देश्वरले भने “माटाका भाँडाको माग बढ्दौ छ र हामी व्यवसाय विस्तार गर्ने सोचमा छौं। यसको दूलो बजार छ। म घायसी सजावट समेतका लागि नयाँ डिजाइन गर्ने सोचाइमा कुू।”

हरेक दिन कामको खोजीमा १,५०० युवा जनशक्ति मध्यपूर्वमा जाने गरेको नेपाल जस्तो देशका लागि यस्तो परम्परागत व्यवसायको पुनः प्रवर्द्धनते केहीलाई बिस्तारै देशमै काममा लाग्न हौसला दिएको छ।

छन् चन्द्रशेखर कार्की/युएनडीपी नेपाल

बिन्देश्वरले भने, “हाम्रो व्यवसायको सफलताबाट प्रभावित भएर थेरै युवाले माटाका भाँडा बनाउने आफै उद्यम थालेका छन्। आफै देशमा कामको अवसर भए र परिवारमा बसेर काम गर्ने अवसर पाउँदा कोही पनि देश छाडेर खाडीको प्रचण्ड गर्मीमा जान चाहेँदैन।”

हाल ५० लाख नेपाली खाडी तथा दीक्षिण पूर्वी एसियाली देशहरूमा काम गरिरहेको र होक वर्ष ४,५०,००० भन्दा बढी युवा श्रम बजारमा प्रवेश गर्ने गरेको अनुमान छ। वैदेशिक रोजगारमा जाने १० जनामा एकजना मात्र दक्ष र १० जनामा तीनजना मात्र अर्धदक्ष रहेका हुन्छन्। यसरी दूलो सङ्ख्यामा अदक्ष युवा जनशक्ति बाहिरिँदै गरेको अवस्थामा लघु उद्यम विकास कार्यक्रम युवालाई

रोजगारी दिनेमात्र नभइ सीप प्रदान गर्ने र उनीहरूलाई नेपालमा नै उत्पादक बनाउन सफल भएको छ। मेडेपले ग्रामीण तथा सीमान्तकृत समुदायका मानिसहरूलाई समूहमा माटाका भाँडा बनाउने, तान बुने र ब्युटी पालर सञ्चालनदेखि हस्तकला, कार्पेट र गरगहना बनाउने सम्मका उनीहरूको रोजाइका उद्यम थाल्नका लागि तालिम प्रदान गरिरहेको छ।

“यसमा के कुरा चाखलाम्दो छ भने गरीबका लागि आय आर्जनका अवसरका अतिरिक्त यी लघु उद्यमहरूले सामाजिक सम्बन्ध बढाउँदै छन् र समुदायहरूबीचको विभेद पनि घटाउँदै छन्,” मेडेपका राष्ट्रिय कार्यक्रम निर्देशक तथा ने पाल सरकार, उद्योग मन्त्रालयका उपसचिव बिन्दा आचार्य।

लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था र विधिको शासन प्रवर्द्धन

नेपालको

संविधान २०७२ ले परिकल्पना गरे अनुसार

नेपाल नयाँ सङ्घीय प्रशासनिक संरचनामा प्रवेश गर्दैछ

। यो सङ्क्रमणले सिकाइका धेरै मोड लिएको छ र देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था र विधिको शासन सुदृढीकरण गर्न संस्थागत र प्रक्रियाहरूको समीक्षा र परिमार्जन गर्ने अवसर प्रदान गरेको छ । यस सन्दर्भमा राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता र प्रतिनिधित्वको गुणस्तर प्रवर्द्धन गर्न, पारदर्शी, जवाफदेही संस्थाहरूको स्थापना गर्न, सुधारिएको सेवा प्रदान गर्न, शान्तिपूर्ण, दिगो र उत्थानशील समाजको निर्माण गर्न युएनडीपी नेपाल सरकारको एउटा मुख्य साझेदार बनेको छ ।

युएनडीपीको निर्वाचन सहयोग परियोजनाको
सहयोगमा निर्वाचन आयोगले २०७४ को
निर्वाचनमा मतदाता र उमेदवार दुवैमा
महिलालाई प्रोत्साहित गर्न बढ़ाइ अभियान
सञ्चालन गरेको थिए ।

© लक्ष्मीप्रसाद डाखुरी/युएनडीपी नेपाल

समावेशी, विश्वसनीय र सहभागितामूलक निर्वाचनका लागि सहयोग

नयाँ संविधान जारी भएपछि २०७४ मा नेपालले पहिलो र आष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय निर्वाचन सम्पन्न गच्छो । १ करोड ५० लाख मतदाताहरू संलग्न यी निर्वाचनहरू शान्तिपूर्ण र पारदर्शी रूपमा सम्पन्न गराउनु निर्वाचन आयोगको ठूलो उपलब्धि हो । आयोगको यस प्रयत्नमा युएनडीपी सहयात्री बनेको थियो ।

सन् २००८ देखि नै युएनडीपीको निर्वाचन सहयोग परियोजना (ईएसपी) निर्वाचन आयोगको संस्थागत सुट्टीकरण र पेसागत विकासका लागि कार्यरत थियो । नेपालको लोकतान्त्रिक प्रक्रियामा अर्थपूर्ण र व्यापक सहभागिता रहेको सुनिश्चित गर्न आयोगलाई युएनडीपीले सहयोग प्रदान गर्दै आएको थियो । यस सन्दर्भमा सन् २०१७ मा डेनमार्क, युरोपेली सङ्घ, नर्वे र संयुक्त अधिराज्य (बेलायत) को सहयोगसहितको यो परियोजनाले विभिन्न निर्वाचन प्रक्रियाहरूको कार्यान्वयनमा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने क्रम जारी राख्यो । निर्वाचनपछिका गतिविधिमा पनि यो जारी रह्यो ।

निर्वाचन सहयोग परियोजनाले सन् २०१७ मा १ करोड ५० लाख योग्य मतदातालाई मतदानमा पर्यवेक्षण गर्न निर्वाचन आयोगलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गरायो ।

■ निर्वाचन आयोग र युएनडीपीद्वारा आयोजना गरिएको मतदाता शिक्षा अभ्यासमा मतदानको अधिकार र प्रक्रियाबारे सिक्कै स्कूले विद्यार्थीहरू ।
© युएनडीपी नेपाल

सन् २०१७ को शुरूमा नै निर्वाचन सहयोग परियोजनाले निर्वाचन योजना तथा सञ्चालन, मतदानसम्बन्धी तालिम, मतदाता शिक्षा, शान्तिपूर्ण निर्वाचनको प्रवर्द्धन, निर्वाचनसम्बन्धी विवादको समाधान र लैझिंगक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा प्राविधिक र परामर्श सहायतामा केन्द्रित हुँदै निर्वाचन आयोगलाई समावेशी, विश्वसनीय र सहभागितामूलक निर्वाचन सञ्चालन गर्न सहयोग गच्छो ।

परियोजनाले सीमान्तकृत समुदायलाई केन्द्रित गर्दै सम्भाव्य महिला उम्मेदवारहरूका लागि अभियुक्तीकरणको आयोजना गर्नुका साथै मतदान अधिकृतको कार्यालयलाई आवश्यक सामग्री तथा उपकरणसहित साधन सम्पन्न बनाउन सहयोग गच्छो । त्यसका साथै आयोगको केन्द्रीय कार्यालयदेखि तल्लो तहसम्म निर्वाचनसम्बन्धी विभिन्न तालिम र अरू पनि काम गर्न आयोगलाई सहयोग गच्छो । मतदाता अधिकार र मतदानको कार्याविधिबारे जनचेतना जगाउन निर्वाचन सहयोग परियोजनाले निर्वाचन आयोगलाई रेडियोमा र टेलिभिजन कार्यक्रम तथा विज्ञापनहरू उत्पादन र प्रसारण गर्न सहयोग गच्छो । यसका अतिरिक्त परियोजनाले मतदाता नामावली दर्ता, अद्यावधिक र मतदाता परिचयपत्रको डिजाइनमा सूचना प्रविधिको सहयोगलाई निरन्तरता दियो ।

यसरी निर्वाचन सहयोग परियोजनाले नयाँ संविधानले परिकल्पना गरे अनुसारको र न्यूनतम अन्तर्गतिय सहयोग सहित निर्वाचनको एउटा चक्र समाप्त गर्दै सन् २०१७ मा स्थानीय, प्रदेश र सङ्घीय तहका निर्वाचन सफलतापूर्वक सञ्चालन गर्न निर्वाचन आयोगको क्षमता विकास गर्न गरेको योगदान उल्लेख्य रह्यो । नेपालमा सम्पन्न विभिन्न तहका यी निर्वाचनले राष्ट्रलाई सामाजिक आर्थिक विकासका कार्यसूचीमा केन्द्रित हुने अवसर सिर्जना गरिएका छन् ।

सुधारिएको स्थानीय शासन व्यवस्था

स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम दोस्रो चरण (एलजीसीडीपी- दोस्रो) सुधारिएको स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकासमार्फत गरिबी न्यूनीकरणको आफ्नो

नागरिक र समुदायको क्षमता अभिवृद्धिको लागि स्थानीय तहको योजना प्रक्रियामा

१२ लाख

मानिसहरु सहभागी भए ।

केवरसुन गाउँपालिकाका सदस्यहरू स्थानीय विकास योजनाबाटे छलफल गर्दै ।
एलजीसीडीपी /
युएनडीपी नेपाल

उद्देश्यमा प्रतिवद्ध छ । सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट कार्यान्वयन भएको यो परियोजनामा एडीबी, डीएफआईडी, एसडीसी, नर्वे, डेनमार्क, युएनडीपी, युनिसेफ, युएनएफपीए, युएन वुमन र युएनभीले प्राविधिक तथा आर्थिक सहायता गरेका छन् ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत नागरिक र सामुदायिक संस्थाहरूलाई थप सशक्त बनाउन सन् २०१७ मा स्थानीय तहको योजना प्रक्रियामा १२ लाख मानिसहरु परिचालन गरिएका थिए र कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउनेमा ४० प्रतिशतभन्दा बढी स्थानीय तहका नव निर्वाचित प्रतिनिधि थिए । युनासो सुनुवाइ संयन्त्रको स्थापनामार्फत तल्लो तहप्रति जवाफदेहिता बढाउने काम गरिएको छ र जिल्लाहरूमा अनुपालनको अनुगमन क्रमशः १०० प्रतिशत र ७६ प्रतिशत छ । स्थानीय सरकारका धेरै एकाइहरूले अधिल्लो वर्षको ७ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा लैझिगिक सर्वेदनशील बजेटमा १८ प्रतिशतसम्म वृद्धि गरेका छन् । यसले स्थानीय तहको योजना प्रक्रियामा लैझिगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका सिद्धान्तले बिस्तरै स्थान लिँदैछ भन्ने देखाउँछ ।

७५३ वटा नयाँ स्थानीय सरकारहरूलाई विभिन्न किसिमका क्षमता विकास सहयोग पनि उपलब्ध गराइएको थियो । ७३३ प्रशासकीय अधिकृतह, ७३ स्थानीय विकास अधिकारीहरू, १,०७२ निर्वाचित प्रमुख, उपप्रमुख, अध्यक्ष र उपाध्यक्षहरूले कार्य सञ्चालनका आधारभूत विषयमा तालिम लिएका थिए । साथै सङ्क्रमणकालीन कार्यसञ्चालन, कर्मचारी व्यवस्थापन, सम्पति र वित्त तथा सेवाको अवसर र अन्य गरितिविधिसम्बन्धी कानुनी प्रारूप तयार पारेर स्थानीय सरकारहरूको संस्थागत क्षमता पनि सुदूर गरिएको थियो ।

अन्य उल्लेखनीय उपलब्धिहरूमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र छ वटा सर्वेधानिक आयोगहरूसम्बन्धी ऐन लागु हुनुका साथै ३० वटाभन्दा बढी नमुना कानुनहरूको निर्माण रहेका छन् । बहुउपयोगी नक्सा, लेखासम्बन्धी सफ्टवेयर, मोबाइल एप्स र स्थानीय सरकारका वेबसाइट जस्ता नवीन साधनहरूको विकास र उपयोगबाट सूचना प्रविधिमा आधारित कार्यक्षमता विस्तारमा पनि सहयोग भएको थियो ।

कानुनी सुधार र निःशुल्क कानुनी सहायता सेवामार्फत न्यायमा पहुँच

जोखिममा परेका र सीमान्तकृत समूहहरूलाई लाभ पुऱ्याउन नीतिगत तथा संस्थागत कार्यप्रक्रिया सुधारमा युएनडीपीले सहयोग गर्ने कामले सन् २०१७ मा निरन्तरता पायो । नवै, फिल्ट्याण्ड र डेनमार्क सरकारले आर्थिक सहयोग गरेको युएनडीपी, सर्वोच्च अदालत र कानुन तथा न्याय मन्त्रालयको संयुक्त कार्यक्रम नेपालमा विधिको शासन र मानव अधिकार संरक्षण प्रणाली सुदृढीकरण (आरओ एलएचआर) ले जिल्लाहरूमा सामाजिक कानुनी सहायता केन्द्रहरू विस्तारको काम जारी राखेको छ ।

सन् २०१७ मा यस कार्यक्रमले जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरूको आयोजना र हजारौँ मानिसलाई निःशुल्क कानुनी सेवा प्रदान गर्दै थप १० वटा सामाजिक कानुनी सहायता केन्द्रहरू स्थापना गर्यो । सामाजिक कानुनी

↑ सिन्धुपाल्चोकस्थित जिल्ला अदालत । युएनडीपीले यो अदालत लगायत अन्य थुप्रै ठाँडांग सूचना केन्द्र स्थापना गरेर अदालतमा आउनेहरूलाई सूचना प्रदान गर्न सहयोग गरेको छ ।
◎ लक्ष्मीप्रसाद डाखुसी / युएनडीपी नेपाल

सामाजिक कानुनी सहायता केन्द्रहरू र देशभरका जिल्ला अदालतमा स्थापना गरिएका सूचना केन्द्रहरूबाट करिब ७५,००० मानिसहरू (अधिकांश महिला) ले निःशुल्क कानुनी सहायता, परामर्श र सूचना प्राप्त गरे । विगत चार वर्षभन्दा बढीको अवधिमा यस कार्यक्रमबाट १५०,००० जना लाभान्वित भएका छन् ।

७५,०००
मानिसहरू (अधिकांश महिला)
ले निःशुल्क कानुनी सहायता,
परामर्श र सूचना प्राप्त गरे ।

सहायता केन्द्रहरू र देशभरिका जिल्ला अदालतमा स्थापना गरिएका सूचना केन्द्रहरूबाट करिब ७५,००० मानिसहरू (अधिकांश महिला) ले निःशुल्क कानुनी सहायता, परामर्श र सूचना प्राप्त गरे । विगत चार वर्षभन्दा बढीको अवधिमा यस कार्यक्रमबाट १५०,००० जना लाभान्वित भएका छन् ।

यौनजन्य तथा लैझिंगिक हिंसाका पीडितमा कानुनी सहायता खोज्न आत्मविश्वास जगाउने काममा पनि सामाजिक कानुनी सहायता केन्द्रहरूको प्रभाव रहेको छ । यस कार्यक्रममा सर्व गरिएका ६९.३ प्रतिशत मानिसले उनीहरू कानुनी सहायता लिन इच्छुक रहेको बताए, यो सन् २०१५ को २२.९ प्रतिशतभन्दा बढी हो (युएन पर्सेप्सन सर्व, २०१५) ।

यो कार्यक्रमले राष्ट्रिय विधायिकी र संस्थागत कार्यदाँचामा पनि उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याएको छ । यसले एकीकृत कानुनी सहायता नीति, सामान्य न्याय प्रणाली क्षेत्र रणनीति, लैझिंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिका साथै २३ वटा मस्यौदा विधेयकको मानव अधिकारको दृष्टिकोणबाट समीक्षा गर्न सहयोग गरेको छ । यस कार्यक्रमले अदालतका अधिकारीहरू/मुद्दा चलाउने अधिकारीहरूका लागि देवानी तथा फौजदारी अपराध सहिताका सम्बन्धमा प्रशिक्षण तालिमका लागि पाठ्यक्रमको तर्जुमा, न्यायिक समितिका लागि प्रयोगकर्ता पुस्तिका र लैझिंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण तालिम पुस्तिका तर्जुमा गर्न सहयोग गर्यो । यी सबैले सन् २०१८ मा परिमार्जित कानुनहरूको कार्यान्वयन हुँदा सहयोग गर्दछन् । यसका अतिरिक्त आरओएलएचआरले सन् २०१७ मा नयाँ मुलुकी देवानी सहिताको कार्यान्वयन गर्न पाँचवर्ष विस्तृत खर्च कार्ययोजना पनि तयार पारेको छ ।

कानुनी क्षेत्रमा लैझिंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई थप बल प्रदान गर्न यस कार्यक्रमले सकारात्मक कानुनी शिक्षा कार्यक्रमका लागि सहयोग जारी राख्यो । यसक्रममा गत वर्ष ९८ जना युवा कानुन व्यवसायीलाई संरक्षकत्व र छात्रवृत्तिसहित प्रशिक्षार्थीको अवसर जुटाइदियो, तीमध्ये ६० प्रतिशत महिला थिए । यो

कार्यक्रमले गाईय महिला आयोग र दलित आयोगलाई पनि आवश्यकता पहिचान मूल्याङ्कनका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहायता उपलब्ध गरायो ।

सङ्क्रमणकालीन न्याय प्रक्रियामा पीडितको आवाज मुखरित गर्न सहयोग

सन् २००७ मा सरकार र तत्कालीन सशस्त्र विपक्षीबीच विस्तृत शान्ति सम्झौतामा हस्ताक्षर भएपछि नेपालमा सङ्क्रमणकालीन न्यायको प्रक्रिया शुरू भएको हो । सङ्क्रमणकालीन न्याय प्रक्रियामा द्वन्द्वपीडित परिवारको आवाज नसुनिने नहोस् भनका लागि युएनडीपीले द्वन्द्वपीडित साभका चौतारीलाई उसका सदस्यहरूको क्षमता र नेतृत्वको गुणस्तर अधिवृद्धि गराउन र उनीहरूका माग, खासगरी नीतिगत निर्णय र त्यसपछिका प्रक्रियामा पनि राख्न सक्षम बनाउन सहयोग गर्दै आएको छ ।

सन् २०१७ मा युएनडीपीको सङ्क्रमणकालीन न्याय परियोजना (टीजेपी) ले द्वन्द्वपीडित परिवारका लागि देशब्यापी रूपमा शृङ्खलाबद्ध कार्यशाला र तालिम कार्यक्रमहरूको आयोजना गर्यो । द्वन्द्वपीडित परिवारको नेतृत्वमा रहेका कुल २७८ जना (१४५ महिला समेत) लाई सङ्क्रमणकालीन न्याय र त्यसको प्रक्रियासँग सम्बन्धित विभिन्न पक्षमा तालिम प्रदान गरियो । यसबीचमा द्वन्द्वपीडित परिवारका सदस्यहरूबीच आफूआफूमा तथा सामाजिक जागरण फैलाउन, लैझिगकता, पितृसत्ता, शक्ति र नेतृत्व जस्ता मुख्य मुख्य विषय वस्तुबाटे विवेचनात्मक क्षमता बढाउन र आफ्नो धारणा तथा अनुभव स्पष्ट र प्रभावकारी रूपमा राख्न सक्षम बनाउन नेतृत्व विकास तालिमको पनि आयोजना गरियो ।

सङ्क्रमणकालीन न्याय परियोजनाको सहयोगले सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट चौतारीको तीन वर्षे रणनीति (सन् २०१८-२०२०) तर्जुमा गर्न सहयोग विस्तार गरेको

द्वन्द्वपीडित साभा मञ्चको तीन वर्षे रणनीति तर्जुमा गर्ने क्रममा विचार विमर्श गर्न सुर्खेतमा आयोजित कार्यशालामा द्वन्द्वप्रभावित सहभागीहरू ।
© युएनडीपी नेपाल

थियो । रणनीतिमा उनीहरूका अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन सुनिश्चित गर्न द्वन्द्व प्रभावित महिला, द्वन्द्वसँग सम्बन्धित यौनजन्य हिसाका उत्तरजीवी र सीमान्तकृत समूहहरूका विचार समेतन विभिन्न जिल्लामा कार्यशालाहरूको पनि आयोजना गरिएको थियो ।

सन् २०१७ मा युएनडीपीको सङ्क्रमणकालीन न्याय परियोजनाले द्वन्द्वपीडित परिवारको नेतृत्वमा रहेका र अरू समेत गरी

२७८

जना लाभान्वित हुने गरी सङ्क्रमणकालीन न्याय र त्यसको प्रक्रियाबाटे कार्यशाला र तालिमको आयोजना गर्यो ।

संसदीय क्षमता अभियान

२०७२ मा नेपालको संविधान जारी भएयता संस्थागत सुधार, कानून निर्माण, संसदीय निगरानी र बाह्य पहुँचका क्षेत्रमा संसदीय क्षमता सशक्त बनाउन तथा संसदीय गतिविधिमा महिला र सीमान्तीकरणमा परेका समूहहरूको सहभागिताको अवसर सिर्जना गर्न संसद् सहयोग परियोजना (पीएसपी) प्रतिबद्ध छ । सन् २०१७ मा सङ्घीय संरचनाका तीनवटै तहको निर्वाचन भएसँगै नयाँ संसद्बाट अहिलेसम्म नभएका धेरै ठूला काम प्रतिपादन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सन् २०१७ मा संसद्

सहयोग परियोजनाले कानुन निर्माणको काममा ११ वटा विधेयकहरू (केही सवैधानिक आयोगसँग सम्बन्धितसमेत) मा विज्ञहरूको राय उपलब्ध गराएर तथा राष्ट्रिय र प्रदेश तहहरूमा जनपरामर्श आयोजना गर्न सहयोग गरेर संसदीय समितिहरूको काम कारबाहीलाई सुटूठ गर्न सहयोग गयो । सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावले समितिहरूलाई आफ्ना छलफल सघन रूपमा सशक्त बनाउन र सुसूचित निर्णय लिन सहयोग गयो । त्यसैगरी, परियोजनाले प्रदेश सभा स्थापना गर्नका लागि रणनीतिक योजनाको खाका तयार गर्न र नयाँ सांसदहरूका लागि अभियुक्तिकरणसम्बन्धी विभिन्न सामग्री तयार पार्ने भूमिका निर्वाह गयो ।

सरकारका गतिविधि र जवाफदेहितामा संसदीय समितिहरूले गर्ने निगरानी कार्यमा क्षमता अभिवृद्धि गर्नु सन् २०१७ मा संसद् सहयोग परियोजनाको अर्को महत्वपूर्ण कार्य थियो । यस सन्दर्भमा गरिएका मुख्य कार्यमा विश्वव्यापी ज्ञान तथा अभ्यासहरू समेटिएका सामग्री (जलवायु परिवर्तनमा लगानीबारे सामग्री, दिगो विकास लक्ष्य र संसदीय निगरानी, सरकारी खर्च निगरानी सामग्री र विधेयक समीक्षा गर्ने सामग्री र अरूप पनि) तयार पार्नु र जेल व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण, भन्सार सुधार र विधायिकी खुलापनका सम्बन्धमा संसदीय निगरानीलाई सहयोग पुन्याउनु रहेका छन् ।

संसदमा दिगो विकासका लक्ष्यहरूको प्रवर्द्धन गर्न पनि संसद् सहयोग परियोजना प्रभावकारीरूपमा कार्यरत रह्यो, जसको फलस्वप दिगो विकासका लक्ष्यका सम्बन्धमा सांसदहरूको अनौपचारिक मञ्चले नयाँ निगरानी संयन्त्र स्थापनाका लागि

सहमतिको बहस चलायो । त्यसैगरी, खुला सरकार साभेदारी तथा विधायिकी खुलापनसम्बन्धी नीतिगत छलफल चलाउनुका साथै संसदीय कामकारबाहीका सम्बन्धमा देशभरि नै “नमुना युवा संसद्” कार्यक्रममार्फत हजारौं युवालाई शिक्षित गर्ने काममा पनि परियोजनाले पहल गयो । यस क्षेत्रमा गरिएका अन्य काममा संसदको वेबसाइट परिमार्जन गर्न र संसदीय कारबाहीलाई युट्युबमा प्रसारण गर्न तथा २०० भन्दा बढी एफएम रेडियोहरूमार्फत जनता र सांसदबीच प्रत्यक्ष संवादलाई प्रवर्द्धन गर्न सहयोग गर्नु रहेका छन् । संसद् सहयोग परियोजनाले संसदीय कामकारबाही (सविधानसभाको समेत) को विद्युतीय अभिलेख राख्ने गरी संसदको आन्तरिक प्रसारण प्रणालीको सञ्चालनमा पनि सहयोग गरेको छ ।

सामुदायिक सदमात प्रवर्द्धन

द्वन्द्वको जोखिम न्यूनीकरण तथा संवाद र सहकार्यको संस्कृति प्रवर्द्धन गर्दै नेपालको सङ्घीय संरचनाको सहज सङ्क्रमणमा देशलाई सहजीकरण गर्न युएनडीपीको सामाजिक सदूचाव तथा लोकतान्त्रिक सहभागिता (एससीडीपी) कार्यक्रमसन् २०१७ खासगरी निर्वाचनमा हुनसक्ने तनावलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर नेपालभरि नै द्वन्द्व चर्केका ठाउँमा सामाजिक सदूचाव, समुदायको सुरक्षा र लोकतान्त्रिक अभ्यासमा संलग्नतामा सुधार गर्न ढूढ रह्यो । निर्वाचनमा हुनसक्ने हिंसा रोकथामको प्रयत्नमार्फत एससीडीपीले स्थानीय निकाय, प्रदेश र सङ्घीय संसद् गरी तीनवटै तहका निर्वाचनका लागि शान्तिपूर्ण वातावरण सिर्जना गर्ने काम गयो ।

त्यस्तो प्रयास अन्तर्गत नेपालका १० जिल्लामा हिंसाको रोकथाम र शान्तिपूर्ण निर्वाचनको प्रवर्द्धन गर्न जिल्ला तथा स्थानीय तहका अभियानकर्मीहरूलाई संवादमा संलग्न गराउने काम भयो । जोखिमको पहिचान गर्न र रोकथामका उपायहरू पत्ता लगाउन एससीडीपीको विद्यमान तथा स्थानीय रूपमा तर्जुमा भएका नयाँ संयन्त्रबाट बहुस्रोकारवाला समूह र युवासँग शुद्धखलाबद्ध अन्तरक्रिया र परामर्शहरू गरिए ।

युएनडीपीको सहयोगमा भएको एक कार्यक्रममा नेपालमा मानव अधिकार संरक्षण कार्यलाई सुटूठ गर्ने राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट जारी भएका सिफारिसबाट छलफल गर्दै सांसदहरू (३) युएनडीपी नेपाल

सन् २०१७ मा परियोजनाबाट निर्माण गरिएका चालिस वटा संचालहरू, १४ वटा युवा स्वयंसेवी समूह/सञ्जालहरू, ३० वटा सूचना केन्द्रहरू र सूचनाको हक सञ्जालहरू ५३,००० भन्दा बढी मानिसलाई प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न गराउँदै ५७३ वटा प्रयत्नहरूमार्फत सामुदायिक सद्भाव, सुरक्षा र सहभागिता बढाउन उपयोगी रहे।

एसपीईपीले महिला, युवा र सीमान्तकृत समुदायहरूको हितका लागि जीविकोपार्जन र आयआर्जनका सीप, सार्वजनिक संस्थाहरूको सेवा र जवाफदेहितामा पहुँच र प्रभावकारी जोखिम व्यवस्थापन तथा जोखिम रोकथाम प्रणालीको प्रवर्द्धनमा लक्षित गैर सरकारी संस्थाहरू र समुदायमा आधारित संस्थाहरूलाई २७ वटा लघु पुँजीगत अनुदान पनि उपलब्ध गरायो।

मानव अधिकारमा मानव संशाधनको सबलीकरण

स्विस र डेनमार्क सरकारको आर्थिक सहयोगमा सञ्चालित रणनीतिक योजना सहयोग परियोजना (एसपीईसपी) राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको संस्थागत तथा मानवीय क्षमता अभिवृद्धि गरी आयोगलाई संविधानद्वारा प्रदत्त दायित्व प्रभावकारी रूपमा पूरा गर्न सहयोग गर्न केन्द्रित रहेको छ।

तालिमको आवश्यकता पहिचानमा आधारित रही एसपीईसपीले सन् २०१७ मा क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी विभिन्न गतिविधिहरू आयोगका कर्तव्याहाक कर्मचारीका लागि शृङ्खलाबद्ध रूपमा सञ्चालन गयो। जसमध्ये प्रशिक्षक प्रशिक्षण, वयस्क प्रशिक्षण विधि, आधारभूत मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम, प्रतिवेदन लेखन, लेखा प्रणाली तथा प्रशासनिक व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम, विशिष्टिकृत विषयवस्तुमा आधारित प्रवीणता तहको प्रशिक्षण, प्रशासनिक तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी स्तरीय (advanced) प्रशिक्षण, मानव अधिकार र मानसिक स्वास्थ्यसम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण र आयुक्तहरूसँगको उच्चस्तरीय संवाद लगायतका गतिविधिहरू रहेका छन्। यस्ता गतिविधिबाट आयोगका

११८ जना (५१ जना महिला सहित) कर्मचारी प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भए भने तालिमप्रश्नात् कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादनमा देखिएको गुणात्मक परिवर्तनले क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी सहयोगको सकारात्मक र परिणामक प्रभाव संकेत गरेको छ।

यसैगरी, परियोजनाले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको जनसम्पर्क र आमनागरिकको विश्वासमस्बन्धी सर्वेक्षण पनि गरेको थियो। साथै राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको जनसम्पर्क, पहुँच तथा साझेदारी विस्तारसम्बन्धी रणनीति तर्जुमा गर्न पनि परियोजनाले आयोगलाई सहयोग गयो।

सङ्घीय शासन प्रणालीमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको संस्थागत पुनःसंरचनाका सम्भावना र विकल्पहरूलाई ध्यानमा राख्दै परियोजनाले यससम्बन्धी थप अध्ययन गयो। उक्त अध्ययनबाट प्राप्त सिफारिसका आधारमा आयोगले आफ्नो नयाँ सङ्गठनात्मक संरचनाको खाका तयार गरेको छ। यसका अलावा परियोजनाले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको अविभेद र विविधतासम्बन्धी नीति पुनरावलोकन गर्न पनि आयोगलाई सहयोग गयो। जसको परिणामस्वरूप आयोगले अधिकृत तहका महिला कर्मचारीहरू आयोगका क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयका प्रमुखको जिम्मेवारी दिएको छ।

मानसिक अपाइग्राता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार प्रवर्द्धन गर्न, गैरसरकारी संस्था कोशीश र राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको सहकार्यमा परियोजनाले विराटनगर, पोखरा, धनगढी, नेपालगञ्ज र जनकपुरमा मानसिक स्वास्थ्य र मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू सफलतापूर्वक आयोजना गर्न्यो। यी प्रशिक्षणले नेपालका ४८ जिल्लाका १३९ जना (५६ महिला) मानव अधिकार रक्षक, डाक्टर र स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी मानसिक स्वास्थ्य र मानव अधिकारसम्बन्धी ज्ञान प्रदान

गर्नुका साथै मानसिक अपाइग्राता भएका व्यक्तिहरूको मानव अधिकार प्रवर्द्धन, वकालत र पैरवी गर्न प्रतिबद्ध मानव संशाधनको वृद्धि गर्न्यो। साथै कार्यक्रमले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, नागरिक समाज र सरोकार वालाहरूबीचको सञ्जाल र सहकार्य सबलीकृत गर्दै मानसिक अपाइग्रातासम्बन्धी पृथक नीति तर्जुमा गर्ने आधाररेखा निर्धारण गरी नागरिक समाजसँगको सहकार्यमा मानसिक स्वास्थ्य र मानव अधिकारसम्बन्धी थप नयाँ कार्यक्रम तर्जुमा समेत सहयोग पुऱ्याएको छ।

दिगो विकासका लागि युवाको मूलप्रवाहीकरण

विकासका लागि नेपाली युवाबाट ऊर्जाको उभार आएको छ। उनीहरू दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्तिका लागि आफ्नो तहबाट नेतृत्व गर्दै आवश्यक योगदान गर्न अग्रसर भएका छन्। युएनडीपीको युवा राणनीतिले ध्यान केन्द्रित गरेका तीनवटा मुख्य क्षेत्रहरू आर्थिक सशक्तीकरण, नागरिक संलग्नता र उत्थानशीलतालाई आफ्ना नियमित कार्यक्रमहरूमा समायोजन गर्दै युएनडीपीले सन् २०१७ मा विशेष कार्यक्रम र गतिविधिमार्फत दिगो विकास प्रवर्द्धन गर्न युवालाई संलग्न मराउने कार्यलाई निरन्तरता दियो।

सन् २०१७ मा युवा समूहको संलग्नतामा दिगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरणका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू

आयोजना गर्न्यो। सबै प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूमा दिगो विकास लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप युएनडीपीले सन् २०१७ अगस्टमा नेपाल युवा परिषदसँग “दिगो विकास लक्ष्य महोत्सव”मा सहकार्य गर्न्यो। सन् २०१८ को अन्त्यसम्म बाँकी चारवटा प्रदेशमा पुने गरी यो कार्यक्रम सन् २०१७ मा तीनवटा प्रदेशहरूमा आयोजना भए। यस कार्यक्रमबाट ४० प्रतिशत महिलासहित २५० युवा प्रत्यक्ष रूपमा सहभागी भए।

लोकतान्त्रिक प्रक्रियामा युवा संलग्नता बढाउन र दिगो विकासको लागि वकालत गर्न युएनडीपीले नमुना युवा संसद् कार्यक्रमलाई निरन्तरता दियो। यस अन्तर्गत २०

प्रतिशत महिला, ५ प्रतिशत दलित, १७ प्रतिशत जनजाति, १९ प्रतिशत मध्येशी, १० प्रतिशत लैझिंगक तथा यौविनिक अल्पसङ्ख्यक समुदाय र २० प्रतिशत अपाइग्राता भएका युवा रहने गरी १,००० भन्दा बढी युवालाई सहभागी गराउँदै सातवटै प्रदेशलाई समेट्ने गरी ११ वटा त्यस्ता कार्यक्रमको आयोजना गरियो। यसका लागि युएनडीपीले नेपाल युवा संस्था सञ्जात (आयोन) सँग साफेदारी गरेको थियो। सहभागीहरूमध्ये अधिकांश स्थानीय निर्वाचनमा मतदाता तथा उमेदवारका रूपमा सहभागी पनि भए। नमुना संसदमा सहभागीहरूको एक युवा आप्नो नगरपालिकाको सदस्यमा निर्वाचित समेत भए।

न्यायमा पहुँच

राष्ट्रिय दलित आयोगको संयुक्त अनुगमन समूहले भेदभावमा परेका ३० परिवारलाई न्यायमा पहुँचका लागि सहयोग गरेको छ ।

भुमा बिकको घरमा आउने बित्तिकै स्थानीय अधिकारीहरूले उनले आत्महत्या गरेको निष्कर्ष निकाले । दलित परिवारकी भुमाको परिवारका सदस्यहरूले चाहिँ त्यसबाट आफूहरूको आशङ्कालाई उपेक्षा गरिएको महसुस गरे । भुमाको हत्या भएको हो र प्रहरीले त्यसको छानबिन गर्नुपर्दछ भन्ने उनीहरूको विश्वास थियो, तर उनीहरूले राष्ट्रिय दलित आयोगमा अपिल नगरेसम्म उनीहस्को आवाजको सुनुवाइ भएन ।

अपिलपछि राष्ट्रिय दलित आयोगको संयुक्त अनुगमन समूहका अनुसन्धानकर्ताहरू पठाइए । उनीहरूले ती महिलामाथि उनका दुईजना छिमेकीबाट आक्रमण र हत्या भएको प्रमाण तत्काल जुटाए । अभियुक्तहरूलाई पक्राउ गरी जेल पठाइयो ।

नेपालमा दलित समुदायले शिक्षादेखि रोजगारीसम्ममा प्रायः व्यापक स्तरको बहिष्करणको सामना गर्नुपर्दछ । तर अन्य राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थाहरूको समेत सहभागितामा युएनडीपीको सहयोगमा बनेको राष्ट्रिय दलित

आयोगको संयुक्त अनुगमन समूहमार्फत उक्त समुदायले न्यायमा पहुँच पाएको छ ।

संयुक्त अनुगमन समूहका सदस्यमध्येकी एक तथा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगकी सरिता ज्ञावालीले भन्नुभयो, “संयुक्त अनुगमन समूहमार्फत भएका संयुक्त प्रयास नेपालमा विपन्न तथा जोखिममा रहेका, खासगरी सामाजिक रूपमा बहिष्करणमा परेका मानिसहरूका मानव अधिकार प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण साधन बनेका छन् । मानिसहरूमा आत्मविश्वास जगाउन र कानुनी स्रोतमा पहुँच दिन कानुनी जनचेतना तथा कानुनी सहायता सेवा महत्वपूर्ण बनेका छन् ।”

नेपालले हस्ताक्षर गरेका मानव अधिकार सन्धिहरितिको दायित्व र जातमा आधारित भेदभावका सम्बन्धमा हालसालै प्राप्त गरेको विश्वव्यापी आवधिक समीक्षाका सिफारिसका सम्बन्धमा नेपालको प्रतिकार्य स्वरूपसंयुक्त अनुगमन समूहले मानव अधिकार हनन तथा जातमा आधारित भेदभावका ३१ वटा घटनाका पीडितहरूलाई

© युएनडीपी नेपाल

कानुनी सहायता प्रदान गर्दै आएको छ ।

संयुक्त अनुगमन समूहमा उजुरी आएपछि कोही उच्च अदातलतिर जान्छन्, यस्तै काम काग्नेका अजित मिजारको मुद्दामा भएको थियो । उनी मृत अवस्थामा फेला परेपछि उनको परिवारले उनकी श्रीमतीको परिवार बाट हत्या भएको दावी गरेको थियो । मिजारको दलित समुदायका र उनी श्रीमती तथाकथित उच्च जातिका थिए । मिजारको शब परीक्षण नगरी अन्त्येष्टि गरिएको थियो, तर संयुक्त अनुगमन समूह यसमा संलग्न भएपछि शबको उत्खनन गरी दलित समुदाय न्यायमा पहुँचको खोजीमा रहेका पाएको थियो । उच्चस्तरीय बैठक आयोजना गरिए, अनुसन्धान

समितिले उच्च अदालतमा मुद्दा दायर गन्छो र न्यायाधीशले मिजार को परिवारको पक्षमा फैसला गर्दै १० लाख रुपैयाँ र क्षतिपूर्ति दिन र अभियुक्तलाई गिरफ्तार गर्न आदेश दिए ।

संयुक्त अनुगमन समूहले भेदभावसम्बन्धी यस्तै अर्को एक मुद्दामा पनि न्याय दिलाउन सहयोग गन्छो । भीमबहादुर परियारलाई खोटाड जिल्लामा माध्यमिक विद्यालय शिक्षकको रूपमा खटाइएको थियो तर दलित समुदायका भएकै कारण उनलाई काम गर्न रोकियो । यस मुद्दामा संयुक्त अनुगमन समूहको हस्तक्षेपले भीमबहादुर आफूनो शिक्षण पुनः ससम्मान शुरू गर्न सके ।

उत्थानशीलता प्रवर्द्धन

जलवायु परिवर्तनको असरबाट सबैभन्दा बढी जोखिममा रहेका विश्वका देशहरूमध्ये नेपाल पनि एक हो । यसबाहेक नेपाल भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले पनि खतराको सूचीमा रहेको छ । जलवायु परिवर्तन र विपद् को जोखिमलाई सम्बोधन गर्न विस्तृत पूर्वतयारी कार्यक्रम आवश्यक पर्दछ, जुन कार्यक्रमले (खासगरी ग्रामीण विपन्न समुदाय) लाई खतराहरूको असर न्यूनीकरण गर्न र उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका साथै परिवर्तित वातावरणलाई अनुकूलन गर्न सहयोग गर्दछ । यस क्षेत्रमा युएनडीपीको सहयोगको मुख्य हिस्सा समुदाय तहको जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन, नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विस्तार तथा राष्ट्रिय तथा स्थानीय तहहरूमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन गर्ने कार्यमा केन्द्रित रहेको छ । २०१५मा नेपालमा गएको भूकम्पपछिको पुनर्लाभ र पुनर्निर्माणको कार्यलाई २०१७ मा पनि युएनडीपीले निरन्तरता दियो ।

पद्ममीमांसा त्रेषु, सुरक्षित निर्माण प्रवर्द्धन गर्न
युएनडीपीद्वारा दोलखामा निर्माण गरिएका नमुना
प्रविधि घरकी एकजना घरपूळी ।
© युएनडीपी नेपाल

विपद्को पूर्वतयारीलाई संस्थागत गरिँदै

सन् २०१७ मा युएनडीपीको प्राविधिक सहयोगमा गृह मन्त्रालयले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्दाई कार्ययोजना सन् २०१५-२०३० अनुरूप राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति र रणनीतिक योजना सन् २०१७-२०३० तर्जुमा गरेर उत्थानशीलता प्रवर्द्धनमा एउटा कोसेढुङ्गा थपेको छ। यस योजनाले नेपालको विपद् सामानाको प्रयासलाई संस्थागत गर्दछ र पूर्वतयारी तथा क्षमता विकासका सम्बन्धमा दीर्घकालीन योजनाका लागि आधार निर्माण गर्दछ। युएनडीपीको बृहत् विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रमले पनि सरकारलाई सन् २०१५-२०१७ को अवधिका गरिविधिहरू समेटेर नेपाल विपद् प्रतिवेदन (द्विवार्षिक प्रतिवेदन) तयार पार्न सहयोग गरेको छ, जुन प्रतिवेदनले विपद्जन्य क्षितिको सूक्ष्मदृष्टि प्रदान गर्नुका साथै भावी योजनाका लागि अनुभव सिकाउँछ। राष्ट्रिय योजना आयोगसँगको सहकार्यमा युएनडीपीले विपद् जोखिम

↑ उत्थानशील निर्माण प्रविधि तथा सुरक्षित निर्माणबाटे जनचेतना ज्ञातने अभियायते निर्माण गरिएका नयुना प्रविधि घर अनुरूप दो लखाको भूकम्प प्रभावित गाउँका भूकम्पपैदितहरू आफ्ना क्षतिग्रस्त घरहरू पुनर्निर्माण गर्दै।
◎ लक्ष्मीप्रसाद डाखुपी

न्यूनीकरण- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन मूलप्रवाहीकरण निर्देशिका तर्जुमा गर्न सहयोग गरेको छ, जसले सबै मन्त्रालयहरू लाई आफ्ना योजना तथा कार्यक्रमहरूमा जलवायु परिवर्तनलाई समायोजन गर्न निर्देशन गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

युरोपेली सदूचको मानवीय सहायता विभाग (इको) को सहयोगमा युएनडीपीले विशेष गरी भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा सुरक्षित निर्माण प्रवर्द्धन कार्यमा केन्द्रित हुने कामलाई निरन्तरता दिएको छ। सन् २०१७ मा तीनवटा नगर पालिकाहरू (सिन्धुपाल्चोकका चौतारा र मेलम्ची तथा काङ्गे पलान्चोकको पाँचखाल)मा घर निर्माणको अनुमति दिनुअघि योजना गरिएको संरचना राष्ट्रिय भवन सहिता विपरीत भए नभएको जाँच गर्नुपर्ने कार्यलाई बाध्यकारी बनायो। विभिन्न नगरपालिकाका साठीजना इन्जिनियर/उपइन्जिनियरहरू तालिम प्राप्त भएका छन् र १,००० स्थानीय मानिसहरू पनि सुरक्षित निर्माण पद्धतिबाटे जानकार भएका छन्। मेलम्ची र चौतारामा ३०० गरीब परिवारका घर बनाउनका लागि अन्तिम नक्सा तयार पार्ने कार्यमा सहयोगका लागि

इन्जिनियरिङका विद्यार्थीहरूबाट स्थानीयस्तरमै निःशुल्क नक्सा अभियान पनि सञ्चालन भएको छ। भावी विकासलाई सुरक्षित बनाउन चौतारा नगरपालिकाले जोखिम संवेदी भूउपयोग योजना तर्जुमा गर्नुका साथै निवावलीमा संशोधन गरेको छ।

सिन्धुपाल्चोक र दोलखा जिल्लाका १० स्थानीय तहमा सशक्त पुनर्निर्माणको प्रयासमा राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणलाई सहयोग गरेको छ। १० वटै स्थानीय सरकारका लागि पुनर्निर्माण कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ। ६०० भन्दा बढी डकर्मी र सिकर्मीलाई तालिम दिइएको छ भने भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा ६५ वटा नमुना प्रविधि घरको निर्माण र युन्ती प्राविधिक क्लिनिकहरूको आयोजनामार्फत ४० प्रतिशत महिलासहित २५,००० मानिसलाई उत्थानशील र किफायती घर बनाउनेबारे जानकार गराइएको छ। त्यसैगरी, ६,००० भन्दा बढी घर निर्माताहरूलाई निर्माणसँग सम्बन्धित समस्या र जिज्ञासाहरू समाधानमा सहयोग पुग्ने गरी निःशुल्क टेलिफोन सेवा शुरू गर्न युएनडीपीले राष्ट्रिय राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणलाई सहयोग गरेको छ।

डच पोस्ट डीएचएलसँगको साझेदारीमा युएनडीपीले त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र नेपालगञ्ज विमानस्थलमा विपद् पछिको तयारीका व्यस्थापन गर्न सहयोग गरेको छ। २०७२ (सन् २०१५) को भूकम्पले उपयुक्त स्तरका पूर्वाधार, पूर्वतयारी र प्रभावकारी सामग्रीसहितको उद्धार कार्यले जीवन रक्षा गर्ने मात्र नभई आर्थिक क्षति न्यूनीकरण गर्न पनि सहयोग गर्दछ भन्ने देखाएको छ।

जैविक विविधता संरक्षणमा समुदाय

वातावरण संरक्षणमार्फत समुदायको जीविकोपार्जन सुधारमा सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता अनुरूप विश्व वातावरण कोष साना अनुदान कार्यक्रम (ग्लोबल इन्भाइरोनेन्ट फ्यासिलिटी स्मल ग्रान्ट प्रोग्राम - जीईएफ एसजीपी) मार्फत सन् २०१७ मा

जीईएफ-एसजीपीले सन् २०१७ मा नेपालमा जैविक विविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा भू-अपकर्षण न्यूनीकरणदेखि लिएर रसायन सुरक्षा तथा क्षमता विकाससम्मका छन्।

त्यस्ता तीनवटा आयोजनाहरूमध्ये सल्यान, कपिलवस्तु र पाल्याका तीनवटा सिमसार क्षेत्रको संरक्षणमा समुदायलाई संलग्न गराउने कार्यसँग सम्बन्धित छन्। यी प्राकृतिक सम्पत्तिको संरक्षणका अतिरिक्त ती समुदायहरूले पर्याप्यर्थन (इको-टुरिज्म) र माछापालनमार्फत आफ्नो आर्थिक सम्बान्धा पनि प्रवर्द्धन गरिरहेका छन्। आदिवासी समुदायको संरक्षित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास स्वरूप जीईएफको आर्थिक सहयोग रहेको अर्को परियोजनाले सोलुखुम्बुमा विद्यमान शेर्पा समुदायबाट जडानल तथा चरण क्षेत्रमा गर्दै अएको आदिवासी जनजातिको पुरातन व्यवस्थापन अभ्यासनावा प्रणालीलाई संस्थागत गर्न सहयोग गरेको छ।

नेपालमा ११ वटा नयाँ परियोजनालाई सहयोग गरिएको छ। त्यस्ता परियोजनाहरूमा जैविक विविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा भू-अपकर्षण न्यूनीकरणदेखि लिएर रसायन सुरक्षा तथा क्षमता विकाससम्मका छन्।

त्यस्ता तीनवटा आयोजनाहरूमध्ये सल्यान, कपिलवस्तु र पाल्याका तीनवटा सिमसार क्षेत्रको संरक्षणमा समुदायलाई संलग्न गराउने कार्यसँग सम्बन्धित छन्। यी प्राकृतिक सम्पत्तिको संरक्षणका अतिरिक्त ती समुदायहरूले पर्याप्यर्थन (इको-टुरिज्म) र माछापालनमार्फत आफ्नो आर्थिक सम्बान्धा पनि प्रवर्द्धन गरिरहेका छन्। आदिवासी समुदायको संरक्षित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास स्वरूप जीईएफको आर्थिक सहयोग रहेको अर्को परियोजनाले सोलुखुम्बुमा विद्यमान शेर्पा समुदायबाट जडानल तथा चरण क्षेत्रमा गर्दै अएको आदिवासी जनजातिको पुरातन व्यवस्थापन अभ्यासनावा प्रणालीलाई संस्थागत गर्न सहयोग गरेको छ।

जमिनको उर्बरा शक्तिमा आएको ह्लासमा ध्यान केन्द्रित गर्दै अर्का अनुदान प्राप्तकर्ताले अर्गानिक खेती र सरकारी तथा निजी कृषि वनको प्रवर्द्धनका साथै जलवायु अनुकूल कृषि (स्मार्ट एग्रिकल्चर) र भिराला गरामा भिरालो कृषि प्रणालीको थालनी गरेका छन्। त्यस्तोमा स्थानीय कृषकले माटोको संरक्षण मात्र गरेका छैनन्, बरू अर्गानिक उत्पादनबाट राम्रो आम्दानी पनि गरिरहेका छन्। त्यसैगरी, साना अनुदान कार्यक्रमले काठमाडौं, उदयपुर र दाढामा स्मृतिवृक्ष अभियान (मृतक आफन्त वा अन्य आफन्तको सम्फनामा रुख रोपेर सहरी पार्क निर्माण) लाई सहयोग गरेको छ। ती क्षेत्रमा ०.६ हेक्टर जमिन ढाक्ने गरी १,२९१ वटा बिरुवा रोपिएका छन्।

सन् २०१७ मा पनि साना अनुदान कार्यक्रमबाट अनुदान पाउने तीन संस्थाहरूले संरक्षणको क्षेत्रमा उत्कृष्ट काम गरे बापत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार प्राप्त गर्न सफल भएका छन्। साना अनुदान कार्यक्रमबाट अनुदान पाएका राष्ट्रिय विपद् न्यूनीकरण केन्द्र नेपाल तथा वाणगद्गा बचाउले संयुक्त रूपमा ३०,००० अमेरिकी डलरको सोलुसन सर्च : फार्मिङ बायोडाइभर्सिटी जेस चोइस अवार्ड प्राप्त

गरे। त्यसैगरी महिला, बालबालिका र वातावरण विकास के न्द्रले वातावरण संरक्षण पुरस्कार, २०१७ को प्रथम पुरस्कार प्राप्त गयो।

जलवायु परिवर्तनसँग जुध्नका लागि समुदायहरूलाई सक्षम बनाइँदै

जोखिममा रहेका समुदायहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा सहयोग गर्न डीएफआईटी, युरोपेली संघको आर्थिक तथा युएनडीपीको प्राविधिक सहायता रहेको नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम (एनसीसीएसपी) ले विगत चार वर्षमा प्रदेश ५, ६ र ७ का १४ वटा जिल्लामा १०० वटा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरूको सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरेको छ। यी कार्ययोजनाहरू जलवायु परिवर्तनबाट जोखिममा रहेका समुदायहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा सहयोग गर्न सरकारका पहलहरू हुन्।

यी कार्ययोजनाको कार्यान्वयनमार्फत अहिले जलवायु परिवर्तनले उनीहरूको जीवनमा पर्न सक्ने जोखिमहरू पहिचान गरी त्यसको निराकरणका लागि अनुकूलनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सक्षम भएका छन्। आयोजना अवधिभरि ६० प्रतिशत महिलासहित ६५,००० जना जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका मानिसहरू लाभान्वित भएका थिए।

युएनडीपीले नेपालको दक्षिणी तराइका तीनवटा सर्पदंश उपचार केन्द्रहरूमा ऊर्जाका लागि १.५ किलो वाट क्षमताका सोलार पीभी ब्याकअप सिस्टम जडानका लागि वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रमार्फत सहयोग गरेको छ।

© युएनडीपी नेपाल

सन् २०१७ मा सिंचाइ कुलो, पोखरी, वर्षको पानी सङ्कलन गर्ने ट्याइकी र थोपा सिंचाइ प्रणाली जस्ता २४८ वटा अनुकूलनका कार्यहरू कार्यान्वयनमा आए। तिनीहरूबाट जलवायुको जोखिममा रहेका १४ वटा जिल्लाका ६५,००० भन्दा बढी जनताहरू लाभान्वित भएका छन्।

लाभान्वितमध्ये करिब दुई तिहाइ जोखिम र उच्च जोखिम वर्गमा रहेका समूहका थिए, र यी क्रियाकलापहरूमा ४५ प्रतिशत महिला सहभागी थिए। यसका अतिरिक्त १४ जिल्ला र ९६ गाउँ/नगरपालिकास्तरीय समन्वय समितिहरू संस्थागत गरिएका छन् र स्थानीय योजना प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तनको मूलप्रवाहीकरणका लागि वकालत गर्ने काम लगायत जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्न सक्षम बनाइएका छन्।

विभिन्न स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका चुनौतीहरूको पहिचान गर्न तथा तिनलाई सम्बोधन गर्नका लागि २,२५० वटा विभिन्न कृयाकलापहरूमार्फत ३७,४०० जनतालाई अभिमुखीकरण गरियो।

जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पेरिस सम्मेलन र जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय तथा अन्य सम्मेलनमा सहभागी भइ सरकारी अधिकारीहरूले अन्तर्राष्ट्रिय जगत्तमा आयोजनाबारे जानकारी गराउनुका साथै उनीहरूबारेको जलवायु परिवर्तनका विविध विषयमा नेतृत्व लिन सक्ने तथा वकालत गर्न सक्ने सीपको विकास भएको पाइन्छ।

सन् २०१७ मा नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रममार्फत जलवायु, उत्थानशील पूर्वाधार, कृषि, पशुपालन तथा खाद्य सुरक्षासँग सम्बन्धित

२४८

वटा अनुकूलनका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भए।

ग्रामीण नेपालमा नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धन

नेपालको जनसङ्ख्याको तीन चौथाइमा विद्युतमा पहुँच पुगेको छ भने, तीमध्ये ६० प्रतिशत जनसंख्यामा राष्ट्रिय प्रसारणलाइनबाट विद्युत प्राप्त गर्दै आएका छन्। हालसम्म पनि ग्रामीण क्षेत्रमा अधिकांश घरपरिवारले नवीकरणीय ऊर्जाका स्रोत (अफ ग्रिड) मा नै भर पर्नु परेको छ।

नवीकरणीय ऊर्जाका श्रोतमा पहुँच बढाउने उद्देश्यले युएनडीपी अन्तर्गतको जीविकोपार्जनका लागि नवीकरणीय ऊर्जा कार्यक्रम (आरईआरएल) / वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्र (नेपालमा स्वच्छ ऊर्जा प्रवर्द्धनका लागि कार्यदिश प्राप्त प्रमुख निकाय) मार्फत ६० किलोवाट माथिका लघु जलविद्युत, साना जलविद्युत, मिनी ग्रिड र सौर्य फोटोभोल्टिक (पीभी) प्रणालीहरूलाई कार्यान्वयन गर्नुका साथै स्तरोन्नति गर्न सहयोग गर्दै आएको छ। सन् २०१७ मा आरईआरएलले वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रलाई हालै जारी भएको स्थानीय सरकारमा यस केन्द्रको संवैधानिक विकेन्द्रीकरण संरचना तथा सञ्चालन ऐनलाई स्पष्ट रूपमा परिभाषित गर्न सहयोग गरेको छ। साथै नवीकरणीय ऊर्जा विकासमा स्थानीय सरकारको भूमिका तथा जिम्मेवारी समेत परिभाषित गर्न सहयोग गरेको छ।

यसै वर्ष आरईआरएलले स्थानीयस्तरमा ऊर्जा योजना तर्जुमा गर्नका लागि गाउँ तथा नगर ऊर्जा योजना तर्जुमा गर्नका लागि कार्य पद्धति तयार पारिएको छ। यसकार्यमा जीआईजेडको ग्रामीण क्षेत्रका लागि नवीकरणीय कार्यक्रमसँगको सहकार्य रहेको छ। एकीकृत गाउँ तथा नगर ऊर्जा योजना तर्जुमा गर्न नवगठित नगरपालिकाहरूसँग निकटका रहेर काम गरिरहेको छ। त्यस्ता योजना तर्जुमा गर्ने विधि सन् २०१७ मा मस्यौदा भएको छ र एउटा सहरी तथा एउटा ग्रामीण नगरपालिकामा परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयन भएको छ।

यस वर्षको अर्को महत्त्वपूर्ण कोसेढुइगा आरईआरएलको प्राविधिक तथा आर्थिक सहायोगमा २३ किलोवाटको स्याउरेभूमि लघु जलविद्युत परियोजना, नुवाकोट राष्ट्रिय प्रशारणलाइनमा जडान गरिएको छ। त्यसैगरी नवलपरासीको १ मेगावाटको क्यापिटिभ सौर्य प्लान्टलाई पनि राष्ट्रिय प्रशारन लाइनमा जडान गरिएको छ। यस्ता परियोजनाहरूको सफलतासँगै नेपाल विद्युत प्राधिकरण तथा उत्पादकलाई आपसी फाइदा पुऱ्याउनमा सहयोग गर्दै आएको छ। साथै यस्ता पहलहरूले आगामी दिनहरूमा अरू सानास्तरका नवीकरणीय ऊर्जा परियोजनाहरूलाई राष्ट्रिय प्रसारणलाइनमा जोड्न मार्ग प्रशस्त गरेको छ। यस्ता कार्यहरूले नवीकरणीय

युएनडीपीको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा २३ किलोवाटको स्याउरेभूमि लघु जलविद्युत परियोजना, नुवाकोट राष्ट्रिय प्रशारणलाइनमा जोडिएको छ। त्यसैगरी नवलपरासीमा रहेको १ मेगावाटको क्यापिटिभ सौर्य प्लान्टलाई पनि राष्ट्रिय प्रशारणलाइनमा जडान गरिएको छ।

ऊर्जा प्रणाली आर्थिक रूपमा दिगो हुने छ, जसलाई स्तर वृद्धि गर्न र प्रारम्भिक लगानीको बचत गर्दै देशभर जडान गर्न सकिन्छ। हालै आरईआरएलको प्राविधिक सहयोग तथा एडीबीको दक्षिण एसिया उपक्षेत्रीय आर्थिक सहयोग (सासे क)मा १५४४ किलोवाट क्षमताको साना लघु जलविद्युत परियोजनाहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन्। तीमध्ये रुकुम र जुम्ला जिल्लाका दुईवटा परियोजनाले सेयर, अनुदान र वाणिज्य बैंकहरूबाट ऋणसहित वित्तीय स्रोत जुटाएका छन्।

सन् २०१७ मा आरईआरएलको ध्यान प्रमुख रूपमा सन् २०१५ को भूकम्पको राहत र पुनर्स्थापनासँग सम्बन्धित सबै गतिविधि सम्पन्न गर्न केन्द्रित थियो। आयोजनाले २३० वटा संस्थागत सोलार पीभी सिस्टम जडान गरी १८०,४८६ घरधुरी लाभान्वित भएका छन्। साथै ५६ लघु जलविद्युत प्लान्टको पुनःनिर्माणमा सहयोग पुऱ्याएको छ।

अन्य महत्त्वपूर्ण कार्य अन्तर्गत सन् २०१७ मा पूर्वी नेपालको नेपाली सेनाका ब्यारेकमा रहेका तीनवटा सर्पदंश उपचार केन्द्रहरूमा २.५ किलोवाटको सोलार पीभी ब्याकअप सिस्टम जडान गरिएको छ। यी तीनवटै उपचार केन्द्रहरूले हरेक वर्ष जम्मा ४,५०० सर्पदंशका बिरामीको उपचार गर्दछन्। यसको सफलताको आधारमा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रले सन् २०१८ मा २५ वटा त्यस्ता केन्द्रमा पनि सहयोग गर्ने योजना रहेको छ।

त्यसैगरी आरईआरएलले महिला र सीमान्तकृत समुदायहरूलाई पनि आयआर्जनका कार्य गर्न तथा साना उद्योग स्थापना गर्न विभिन्न तालिमहरू प्रदान गर्दै आएको छ। हालसम्म यस्ता कार्य अन्तर्गत १,१०० भन्दा बढी उद्योगहरू स्थापना गरी २,९०० जनालाई रोजगारी उपलब्ध गराउन सफल भएको छ। तीमध्ये अधिकांश महिलाको स्वमित्वमा छन्।

नेपालमा पुनर्निर्माण र पुनर्लाई अग्रता दिँदै

२०७२ (सन् २०१५) भूकम्प र त्यसपछि फेरि २०७४ (सन् २०१७) को बाढीबाट नेपालले दूलो समस्याको सामना गर्नुपर्यो। यी विपद्बाट पुनःउद्धर अन्य कुराका अतिरिक्त ती प्रभावितहरूलाई लाखौं डलरको पुनर्निर्माणका प्रयत्नहरूसँग संयोजित सहयोगको आवश्यकता पर्दछ। त्यसमा युएनडीपीको समावेशी र उत्थानशील पुनर्लाईका लागि सबल पुनर्निर्माण (बीबीबी) बाट सहयोग प्राप्त भएको छ। परियोजनाले भूकम्पपछिको पुनर्लाईका लागि राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको नेतृत्वको र राष्ट्रिय तथा प्रदेश दुवै तहमा बाढी पछिको पुनर्लाईका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगको नेतृत्वका विपद्पछिको पुनर्लाई तथा पुनर्निर्माणमा नीतिगत र संस्थागत पक्षहरूलाई अग्रता दिन योगदान दिएको छ।

नेपाल सरकारले घरहरूको पुनर्निर्माणका लागि तीन किस्ताको लगानी पद्धति तय गरेको छ। भविष्यमा आउन सबै भूकम्प थेन सबै गरी घरहरूको पुनर्निर्माण भएको सुनिश्चित गर्ने र राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणअन्तर्गत इन्जिनियरहरूले निराक्षण गर्नु आवश्यक छ। त्यसमा युएनडीपीले प्राविधिक र कार्यसञ्चालनगत सहायता उपलब्ध गरायो, जसले पुनर्निर्माणलाई तीव्रता दिन सहयोग गरेको छ। सन् २०१७ मार्च ३ हजार घरहरू पुनर्निर्माण भए र एक लाख ७४ हजार पुनर्निर्माणको क्रममा छन्। १४ वटा ज्यादै प्रभावित जिल्लामा रहेका २७ जना जिल्ला सहायता इन्जिनियरहरूले सही विकास तथा भनव निर्माण विभाग, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणका इन्जिनियरहरू र घरधनीहरूलाई सुरक्षित घर बनाउन आवश्यक परामर्श दिए। त्यसले घर निर्माणका लागि प्रदान गरिने अनुदानको दोस्रो र तेस्रो किस्ता लिने घरधनीको सङ्ख्या उल्लेख्य रूपमा बढ्दो। जिल्ला सहायता इन्जिनियरहरू खटाइएको छ महिनाको अवधिमा दोस्रो र तेस्रो किस्ता लिनेको त्यस्तो वृद्धि क्रमशः ११,२३६ (२ प्रतिशत) र ८९२ (०.२ प्रतिशत) बाट ९५,४२० (१६.२ प्रतिशत) र १७,०९२ (३ प्रतिशत) भएको छ।

तराईको बाढीपछि छवटा बाढी प्रभावित जिल्लाहरूमा युएनडीपीको तत्कालीन उद्धार तथा आपत्कालीन सहयोग गरिएको थियो। लघु पुँजी अनुदान (एमसीजी) मार्फत गैरसरकारी संस्थाको साफेदारीमा कार्यान्वयनमा आएको

सहयोगबाट ४,००० घरधुरी पशुको निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा, १६,५०० घरधुरी बीउ र ९,००० घरधुरी ३० वटा महत्वपूर्ण सामुदायिक पूर्वाधारबाट लाभान्वित भए। कुल ५०,००० बाढी प्रभावित मानिसहरूलाई कामका लागि नगद उपलब्ध गराइएको थियो। लैझिक जवाफदेही कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न ४३ महिला समूहहरूलाई प्रभावित समुदायहरूमा परिचालन गरिएको थियो।

यसका अतिरिक्त परियोजनाले राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण र राष्ट्रिय योजना आयोग दुवैलाई पुनर्लाई पुनर्निर्माणका सम्बन्धमा नीतिगत दस्तावेज तर्जुमा गर्न पनि सहयोग गरिरहेको छ। यसमा पुनर्लाई, उत्थानशीलता र सामाजिक समावेशीकरण एवं विपद् जोखिम न्यूनीकरण / जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई नेपालको नयाँ सङ्घीय संरचनाका आधारमा भूकम्प प्रभावित जिल्लाका नगर विकास योजनाहरूमा एकीकरण गर्ने निर्देशिकाको पुनरावलोकन गर्ने; राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणमा मानव संशाधनको अभाव विश्लेषण गर्ने; र विश्व बैंकको सहयोगमा बाढीपछिको पुनर्लाईको आवश्यकता मूल्याइकन प्रतिवेदन प्रकाशन र सार्वजनिक गर्ने कुरा पर्दछन्।

हरित जलवायु कोषमा पहुँचका लागि नेपाललाई सहयोग

सन् २०१७ मा जर्मन सरकारको आर्थिक सहयोगमा युएनडीपीले हरित जलवायु कोषबाट हुने लगानीमा प्रभावकारी र दक्षतापूर्ण पहुँच, व्यवस्थापन र अनुगमनका लागि अर्थ मन्त्रालय र अन्य सरोकारवालाहरूको क्षमता सुदृढीकरणमा सहयोग गर्न्यो। यस प्रक्रियामा युएनडीपीको सहयोगमा अर्थ मन्त्रालयले नेपालका लागि हरित जलवायु कोष हातेपुस्तिका प्रकाशन गरेको छ, आफ्ना सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरेको छ र मन्त्रालयमा हरित जलवायु कोषबाट प्राप्त हुने स्रोतको मूल्याइकन र व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको विकास गरेको छ। हरित जलवायु कोषमा प्रस्तुत गर्नका लागि नेपालले हालसम्म चार वटा परियोजनाहरूको पहिचान गरी सहमति जनाएको छ र राष्ट्रिय संस्थाहरूको थप क्षमता सुदृढ धार्ने ८ लाख अमेरिकी डलरको बेलै हरित जलवायु अनुदान प्राप्त गरेको छ।

कम खर्चमा बलियो घर

युएनडीपी नेपालद्वारा प्रस्तुत गरिएको नयाँ घरको नमुनाले भूकम्पबाट घर गुमाएकालाई केवल घर मात्र उपलब्ध गराएको छैन, अझै सुरक्षित पुनर्निर्माणको अभ्यासबाटे जनचेतना अभिवृद्धि गर्न पनि सहयोग गरेको छ ।

२०७२ (सन् २०१५) को भूकम्पको १८ महिनाभन्दा धेरैपछि किफायती घरको नमुनाले पुनर्निर्माण प्रक्रियालाई गति दिँदै नेपालका गाउँ गाउँमा लोकप्रियता कमाउँदैछ । त्यस नमुनाले घरधनीहरूलाई ज्यादै चिन्तामा पारेका दुईवटा मुख्य समस्याको समाधान गर्दछ : भूकम्पप्रतिरोधी घर बनाउँदा धेरै खर्च लाग्ने र मोटर बाटोले नजोडिएका पहाडी दुर्गम क्षेत्रमा महँगा र भारी निर्माण सामग्रीको दुवानीमा आइपर्ने समस्या ।

युरोपेली सङ्घको मानवीय सहायता मन्त्रालय (इको) को आर्थिक सहयोगका युएनडीपीबाट थालनी गरिएको तथा नेपाल सरकारबाट अनुमोदन भएको घरको नयाँ नमुनामा फलामे छठ, सिमेन्ट वा गिड्डीको आवश्यकता पर्दैन । दुझा, माटो र काठ जस्ता स्थानीय निर्माण सामग्री प्रयोग गरेर रु ४ लाख अमेरिकी डलरको किफायती तथा भूकम्पप्रतिरोधी घर बनाउन सक्छ ।

यस्ता घरबाटे घरधनीहरूलाई प्राविधिक जानकारी दिन युएनडीपीले “आवास निर्माण साथीहरू” प्रवाभित गाउँहरूमा

परिचालन गरेको छ । “आवास निर्माण साथीहरू” सुरक्षित निर्माण विधिको तालिम प्राप्त स्थानीय डकर्मीहरू हुन् ।

“उनीहरूले पहिले बनाएका घरमा केही त्रुटि रहेको मैले पाएँ, त्यसै कारण अधिकांश संरचना भर्तकै”, दोलखाका आवास निर्माण साथी तेजबहादुर तामाङले भने । “अहिले हामी स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीको प्रयोग गरेर बलिया र किफायती घर कसरी निर्माण गर्ने भनेबारे स्थानीय डकर्मीलाई सिकाउँछौं । म दुर्गम गाउँमा जान्छु र निर्माण प्रक्रियाका बारेमा घरधनी र डकर्मीलाई सहयोग गर्दूँ । यो नमुनाले यस क्षेत्रमा लोकप्रियता पाउँदैछ ।”

दोलखामा कार्यक्षेत्र रहेका कार्यक्रमका निरीक्षक इन्जिनियर प्रकाश जीसीका अनुसार आवास निर्माण साथीहरूले सुरक्षित निर्माणको प्रवर्द्धनमा यो नमुना घर महत्वपूर्ण रहेको प्रमाणित गरेका छन् । जीसी भनुहुन्छ, “सुरक्षित निर्माणको मार्गदर्शन गर्ने मानिस घर धनीका लागि साथी हो, जसमा उनीहरू उपयुक्त सल्लाहका लागि

© युएनडीपी नेपाल

भर पर्न सक्छन् ।” दोलखा र सिन्धुपाल्चौक जिल्लामा ६५ भन्दाबढी नमुना घरहरू निर्माण भएका छन् ।

तथ्याङ्कले के देखाउँछ भने दोलखामा भूकम्पले करिब ८०,००० घर भत्कायो तर तीमध्ये ३० प्रतिशत मात्र पुनर्निर्माण भएका छन् । शैलुड गाउँपालिकाका नवनिवार्चित अध्यक्ष भरतप्रसाद दुलाल भनुहुन्छ “सरकारले घर बनाउनका लागि प्रति घरधुरी रु ३ लाख अनुदान दिन्छ तर त्यो “भूकम्पप्रतिरोधी घर बनाउन ज्यादै नै थोरै हो ।” घर बनाएका मानिसहरू भन्छन् एउटा सानो घर बनाउन कम्तीमा दस लाख रुपैयाँ लाछ ।

दुलाल भनुहुन्छ, “घरको यो नयाँ नमुनाले यस क्षेत्रमा ज्यादै राम्रो प्रभाव पारेको छ । यसले गाउँलेलाई किफायती रकम निर्माण सामग्रीमा सुरक्षित घर बने विकल्प दिएको छ । तालिमपछि डकर्मी र इन्जिनियरहरूले घर बनाउन थाले पछि हामीले निर्माणको क्षेत्रमा रहेको जनशक्तिको अभावलाई पनि सम्बोधन गर्न सक्छौं भनेमा म आशावादी छु ।”

लैड़िगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण

तीनै

तहको निर्वाचन सफल रूपमा सम्पन्न गर्दै, समावेशी सङ्घीयता कार्यान्वयन प्रक्रियाको शुरुवात गरी, संविधान अन्तर्गत सीमान्तकृत तथा विभेदमा परेका समूहहरूको अधिकार रक्षा गर्ने विभिन्न कानुनहरूको तर्जुमा गरेर नेपालले महिला सशक्तिकरण र सामाजिक समावेशीकरणमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गरेको छ ।

सन् २०१७ को निर्वाचनमा यसअधिका निर्वाचनमा भन्दा निकै धेरै स्थानमा महिला उम्मेदवारहरू विजयी भए । स्थानीय तहमा निर्वाचित पदाधिकारीमध्ये ४१ प्रतिशत महिला छन् । महिलाको सहभागिता बढाउन युएनडीपीले आयोगलाई महिला सशक्तिकरण र सामाजिक समावेशीकरण लगायतका क्षेत्रमा सहयोग प्रदान गरेको थियो । युएनडीपीकै लघु उद्यम विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका सफल लघुउद्यमीमध्ये ३९८ जना महिला उद्यमी स्थानीय तहमा निर्वाचित भएका छन् ।

लैड़िगिक उत्तरदायी कानुन तथा नीतिहरू सुनिश्चित गर्नका लागि विभिन्न कानुनहरूको पस्यौदा, संशोधन, र समीक्षा गर्न युएनडीपीले नेपाल सरकारलाई सहयोग गर्न्यो । फौजदारी कानुनको रूपमा रहेको मुलुकी ऐन र निर्वाचन, अपाइगता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार तथा स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित विधेयकहरू लगायत १२ वटा कानुनहरू समीक्षा गरिएका थिए । दलित, थारु, समावेशीकरण र मधेसी आयोगलगायत संवैधानिक आयोगसँग सम्बन्धित विधेयकहरूको समीक्षा गरिएको थियो । विधेयकहरूको समीक्षा गर्न युएनडीपीले संयुक्त राष्ट्रसंघीय लैड़िगिक विज्ञ समूहमार्फत अन्य संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरूसँग सहजीकरण गर्न्यो र लैड़िगिक र समावेशी दृष्टिकोणबाट मस्यौदामा सुधार गर्न सहयोग गर्न्यो ।

२०१७ को निवार्चनमा ऐतिहासिक रूपमा ४१ प्रतिशत स्थानीय तहमा र
३४ प्रतिशत प्रावेशिक तहमा महिलाहरू निवार्चित भए।
© लक्ष्मीप्रसाद डाखुली/युएनडीपी नेपाल

युएनडीपीले नेपालमा अपाइगता भएका व्यक्तिहरूलाई गर्ने सहयोगलाई अझ मुद्रृष्ट बनायो । सन् २०१७ मा युएनडीपीले अन्य सरोकारवालाहरूसँग मिलेर विकासका कार्यक्रमहरूलाई नेपालमा अपाइगता भएका व्यक्तिहरूका आवश्यकता, चुनौती र अवसरहरूसँग तालमेल गर्ने काम गच्छो । यस साफेदारीमार्फत राष्ट्रिय अपाइग महासंघ नेपाल (एनएफाइएन) ले अपाइगता समावेशी दिगो विकासका लक्ष्य प्रक्रियासम्बन्धी यथास्थिति पत्र तयार पाएँदो, जसले अपाइगतासम्बन्धी विषयवस्तुलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने महत्वपूर्ण नीतिगत सिफारिस उपलब्ध गरायो ।

अदालतका सेवाग्राहीहरूका अदालती कार्यविधिबारे सरल र बुझन सकिने भाषामा जानकारी दिने अभियायले युएनडीपीले ब्रेल लिपिमा पुस्तिका प्रकाशनमा सर्वोच्च अदालतलाई सहयोग गच्छो । सन् २०१७ को निर्वाचनअधि निर्वाचन सहायता परियोजनामार्फत युएनडीपीले सुस्त श्रवण शक्ति भएका मानिसहरूलाई निर्वाचनबारे जानकार बनाउन नमुना मतदानको आयोजना गच्छो ।

सन् २०१७ मा युएनडीपीले अध्ययन अनुसन्धानमा थप जोड दियो । यसक्रममा काठमाडौं विश्वविद्यालय र अपाइग अनुसन्धान केन्द्रसँगको सहकार्यमा दुर्बुटा अध्ययनलाई निरन्तरता दिइयो- अपाइगता भएका व्यक्तिहरूका लागि व्यवस्थापन सूचना प्रणाली उजागर तथा सेवा प्रदान र नेपालमा सम्पर्कमा महिलाको स्वामित्व र त्यसको असर । दुवै अध्ययनले कानुनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नीगित तथा व्यावहारिक पक्षहरू प्रकाश पारेका छन् । दुवै अध्ययनका निष्कर्षले महिलाको अधिकार तथा अपाइगता भएका व्यक्तिहरूले सामना गरिरहेका विषयवस्तुलाई सम्बोधन गर्ने सरकारलाई सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस प्रतिवेदनमार्फत प्रकाश पारिएका युएनडीपीका सबै परियोजनाहरू लैझिगक समानता र सामाजिक समावेशीकरण (जीईएसआई) का तत्वहरूसहित सुदृढ गरिएका थिए । निजामती सेवादेखि न्यायपालिकासम्पर्क लागि लैझिगक समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तर्जुमा गर्ने युएनडीपीबाट भएको सहायताले कार्यस्थलको विविधता, यौनजन्य हिंसा अन्त्यका लागि सुदृढ प्रणाली र पहुँच योग्यता बढाउन उन्मुख गराउँछ । लैझिगक समानता र सामाजिक

युएनडीपीका सबै परियोजनाहरूमा लैझिगक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका विषयहरू समावेश गरिएका हुन्छन् ।

समावेशीकरणका विभिन्न विषवस्तुले न्यायाधीशहरू, सरकारी वकिल, प्रहरी, न्याय सेवा तथा अदालतका कर्मचारीहरूको ज्ञान र सीप प्रबद्धन गरेका छन् । अझ त्यसभन्दा बढी शिक्षा मन्त्रालयको व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अन्तर्गत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाकार तालिम नीतिको पुनरावलोकन प्रक्रियामा तथा लैझिगक, जात र जातीयता तथा अपाइगता आदिका आधारमा तथ्याङ्कक विश्लेषण गर्दा लैझिगक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई समावेश गरिएको छ ।

एकल महिला समेत महिलामा, अपाइगता भएका व्यक्तिमा, लैझिगक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकमा तथा वृद्धवृद्धामा असमानुपातिक प्रभावसाथ विपद्दले हेरेक मान्छेमा बेगलाबेगलै तरिकाले असर गर्दछ । त्यसैले युएनडीपीले जलवायु परिवर्तनका जोखिमको मूल्याङ्कन तथा अनुकूलनलाई स्थानीय तहका योजनामा समाहित गर्ने २८ जना सरकारी प्रतिनिधिहरू र संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरूलाई तालिम प्रदान गच्छो । यो सहयोग लैझिगक विश्लेषण गर्ने र महिला तथा जोखिममा रहेका समूहका विशेष आवश्यकताको मूल्याङ्कन गर्नका तिनीहरूलाई सहयोग गर्ने प्रदान गरिएको थिए । जोखिम र सङ्कटापन्नताको मूल्याङ्कनमा लैझिगक विश्लेषण विधि तथा साधन एवम् कृषि क्षेत्रमा अनुकूलन योजनाले सरकारका अनुकूलन कार्यहरूमा लैझिगक मूलप्रवाहीकरण गर्ने व्यापक योगदान दिने अपेक्षा गरिएको छ ।

महिला र जोखिममा रहेका मानिसहरू, खास गरी ग्रामीण क्षेत्रकाले कानुनी जानकारीमा राम्रो पहुँच पाएका छन् । २३ जिल्ला अदालतमा रहेका सूचना केन्द्रहरूमार्फत राम्रो पहुँचबाट १८,७७० महिलाले राम्रो फाइदा लिएका छन् । न्यायपालिकामा सीमान्तकृत समूहहरूको विश्वास बढाउन सन् २०१७ मा गरीब तथा जोखिममा रहेका समुदायहरूका लागि कानुनी प्रशिक्षार्थी तथा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइयो र निरन्तरता दिइयो । सन् २०१७ मा १०० भन्दा बढी कानुन व्यवसायी तथा विद्यार्थीले प्रशिक्षार्थीका रूपमा काम र छात्रवृत्ति पाए । यसभन्दा बढी, सामाजिक कानुनी सहायता केन्द्रहरूले यौनजन्य तथा लिङ्गमा आधारित हिंसाका पीडितहरूसमक्ष पुनर्न महत्वपूर्ण मञ्चका रूपमा सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । सन् २०१७ मा करिब १५८ मुद्दा दर्ता भएका छन्, यो अधिल्लो वर्षभन्दा १३.७ प्रतिशतले बढी हो ।

नयाँ भूमिका, नयाँ जिम्मेवारी

२०१७ को निर्वाचनमा नेपाली महिलाको सहभागिता ऐतिहासिक रह्यो । स्थानीय तहमा ४१ प्रतिशत र प्रदेश तहमा ४३ प्रतिशत महिला उमेदवार विजयी भए । निर्णय प्रक्रियाको तहमा महिलाहरूको यस प्रतिनिधित्व उल्लेखनीय हो ।

“ममा नेतृत्व क्षमता रहेछ, त्यो मलाई थाहा थिएन, निर्वाचन आयोग नेपाल र निर्वाचन सहयोग कार्यक्रमद्वारा आयोजना गरिएको अभियुक्तीकरण सत्रबाट मात्र मैले यो कुरा बुझें र मेरो सम्बावनालाई अपनाएँ ।” प्युठान नगरपालिकामा बडा सदस्यमा रूपमा निर्वाचित विन्दु परियार भनुहुन्छ ।

निर्वाचन सम्पन्न गर्नका लागि नागरिकको सहयोग जुटाउन युएनडीपीको निर्वाचन सहयोग कार्यक्रमको सहयोगमा निर्वाचन आयोग, नेपालले जनचेतना अभियान सञ्चालन गयो । तीनवटै तहका निर्वाचनको ऋतमा महिलाको सशक्तिकरण र सहभागितामा विशेष ध्यान दिइएको थियो । ५२,००० भन्दा बढी र विशेष गरी सीमान्तकृत समुदायका महिलाले नेतृत्व विकास र नागरिक सहभागितासम्बन्धी तालिम लिए । यसबाट करिब ४,००० महिला स्थानीय निर्वाचनमा उमेदवारी दिन सक्षम भए, तिनीहरूमध्ये १,०००

जना निर्वाचित भए ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय लैंड्रिंगिक विज्ञ समूहको सहअध्यक्षका रूपमा रहेको युएनडीपीले निर्वाचन आयोग नेपालको नेतृत्वमा स्थानीय शासन व्यवस्थामा महिलाको नेतृत्व र प्रतिनिधित्व बढाउन राष्ट्रिय सम्मेलन पनि आयोजन गयो जसमा ५०० महिलाहरू सहभागी भए ।

यस्तो अभियानले विभिन्न पदमा महिला प्रतिनिधित्व बढाउने नयाँ संविधान र कानूनी प्रावधान तयार गर्न सहयोग गयो । यस धेरै दूलो सझ्यामा महिला उमेदवार बनेको र विजयी भएको पहिलोपल्ट हो । कानूनी व्यवस्था, अधिकार, निर्वाचन प्रक्रियाबारे ज्ञानको अभाव र अन्य पक्षहरूले राजनीतिमा महिला प्रतिनिधित्वलाई लामो समयदेखि अवरोध गरेको थियो ।

युएनडीपीको लघुउद्यम विकास कार्यक्रम (मेडेप) ले महिलाहरूलाई थप ऊर्जा प्रदान गयो ।

“अलिकाति मेहेनत गर्दा मैले मेरो जीवन परिवर्तन गर्न सक्छु भने मेरो समुदायमा आवश्यकतामा रहेका मानिसको जीवन पनि बदल्न सक्छु भन्ने कुरा मैले थाहा पाएँ । ”काभ्रेमा जनप्रनितिधिका रूपमा

युएनडीपी नेपाल

निर्वाचित लक्ष्मी परियारले बताउनुभयो । मेडेपको सहायताले मिलाइकटाइ पसल खोल्नुभएकी परियारले व्यवसायमा सफलता हासिल गर्नुभयो र आफ्नो समुदायको नेतृत्व गर्ने क्षमता आफूमा रहेको पाउनुभयो र त्यसलगतै काभ्रेको जनप्रतिनिधिमा समेत निर्वाचित हनुभयो ।

मेडेपका धेरै सहभागीहरू विजयी भएका छन्, स्थानीय सरकारका एकाइहरूमा ३८९ जना निर्वाचितमध्ये ७५ प्रतिशत महिला र ४० प्रतिशत समुदायका रहेका छन् । २० जना महिला उपप्रमुखमा र ३६ जना बडा अध्यक्षमा निर्वाचित भएका छन् ।

निर्वाचनहरू समावेशीकरणका प्रमाणका रूपमा पनि रहे । अपाइगता भएका व्यक्तिहरूलाई मतदान केन्द्रसम्म पहुँच सुनिश्चित गरिको थियो र मतदानका लागि प्रो

त्साहन गरिएको थियो ।

नेपालका लागि युएनडीपीका राष्ट्रिय निर्देशक रेनो मेयरले “दिगो विकासका लक्ष्यको उद्देश्य कोही पनि पछाडि नछाडौं भन्ने हो जसमा अपाइगता भएका व्यक्तिहरू पनि पर्दछन्, जसलाई मतदान गर्नका लागि सहयोग चाहिन्छ र त्यसै मार्फत उनीहरूले आफ्नो नागरिक कर्तव्य निर्वाह गर्नसक्छन् । यस कार्यका लागि युएनडीपीले आवश्यक सहयोग गरेको थियो ।”

सुस्त श्रवण तथा दृष्टिविहीन मतदाताहरूले आफूहरू शारीरिक अवस्थाका कारण मतदान गर्न सक्षम हुन नसक्ने भन्ने चिन्ता हटाउँदै मतदानको अनुभव गर्न सक्नु भनेर उनीहरूलाई विशेष लक्षित गरी युएनडीपीको सहयोगमा निर्वाचनसम्बन्धी ज्ञानसहित नमुना मतदानको आयोजना गरिएको थियो ।

नवीन खोज

युएनडीपीले नवीन खोजलाई मुख्य प्राथमिकतामा राखेको छ। सन् २०१७ मा युएनडीपीले विपद्धपछिको पुनर्निर्माण, जलवायु परिवर्तन, नवीकरणीय ऊर्जा, जीविकोपार्जनर जलवायु तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण लगायतका क्षेत्रमा केही सफल नवीन खोजहरू सिर्जना गरेको छ।

बहुत तथ्याङ्क

आईडाटा परियोजना (iData project) ले शहरी योजनाकार तथा समुदायहरूलाई समिक्षित तथ्याङ्क र व्यवहार विज्ञानले भूकम्पबाट उत्थानशील बसोबास योजना र घरहरूमा लगानी गर्न कसरी प्रोत्साहित गर्दछ भने देखाउने लक्ष्य लिएको छ। यो आयोजनाले २०७८ को भूकम्पबाट भएको क्षतिको प्रकृतिका साथै मानिसको सामाजिक सांस्कृतिक आचरणको अन्तर्दृष्टि प्राप्त गर्न ३१ जिल्लाका क्षितिग्रस्त १० लाख घरबाट सङ्कलित मिश्रित तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दछ। यो तथ्याङ्क उत्थानशील पुनर्निर्माणका लागि नीति निर्माताहरूका लागि उपयोगी म्त्रोत रहेको छ।

लैडिंगिक समानता

लैडिंगिक भूमिकाबाटे जनचेतना जगाउने उद्देश्यले युएनडीपीले अंग्रेजी दैनिक काठमाडौं पोष्टसंगाको सहकार्यमा भिडियो शृङ्खला निर्माण गरेको थियो जसमा करिब २० लाख मानिसहरूले प्रत्यक्ष रूपमा लैडिंगिक समानताबारेको छलफलमा संलग्न भए। यो शृङ्खला १५००+ कमेन्ट, ६०००+ शेयर तथा २० लाखभन्दा बढीते हेरेका थिए।

प्रत्यक्ष संसद

नेपालको प्रतिनिधि सभाले युएनडीपीको सहयोगमा जनप्रीतीनिधिहरूलाई जनताको नीजिक ल्याउने र शासन व्यवस्थामा पारदर्शिता प्रवर्द्धन गर्ने गरी संसदीय छलफल भएकै समयमा अनलाइन प्रत्यक्ष प्रसारण प्रणालीको थालनी गयो।

हाइड्रोम्प

विश्व वातावरण कोष साना अनुदान कार्यक्रम (स्लोबल इभाइरोनमेन्ट प्यासिलिटी स्मल ग्रान्ट प्रोग्राम - जीइएफ एसजीपी) र ग्रामीण प्रविधि नेपालबाट जडान भएको शून्य शक्ति पानी ताने पम्प (Zero-energy hydrolic ram pump) ले काखेपलान्चोकका ग्रामीण किसानको फाइदाका लागि सिँचाइ सुविधा पुऱ्याएको छ।

युएनडीपी लगायत विभिन्न साफेटरहस्यो सहकार्यमा रोबोटिक्स एसोसिएसनद्वारा आयोजित यन्त्र रोबोटिक्स प्रतियोगिताका अवसरमा रोबोट फुटबल प्रतियोगितामा सहभागी हुँदै युवाहरु ।
३ लक्षी प्रसाद डाखुसी /युएनडीपी नेपाल

सुलभ र सुरक्षित घर

युएनडीपीले कम खर्चिला घरका दुईवटा नमुनाको प्रस्ताव गयो, जसलाई नेपाल सरकारबाट अनुमोदन र लागु गरिएको छ । यी नमुनाले घरधनीहरूलाई ज्यादै चिन्तामा पारेको दुईवटा मुख्य विषयको समाधान गर्दछ : भूकम्पप्रतिरोधी घर बनाउंदा धेरै खर्च लाम्ने र मोटर बाटोले नजोडिएका पहाडी दुर्गम क्षेत्रमा महँगा र भारी निर्माण सम्पर्या ।

विद्युतीय भवन निर्माण इजाजत प्रणाली

काठमाडौं उपत्यकाका तीनवटा नगर पालिकाहरूले भवन निर्माण प्रक्रिया र राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरूप हुने गरी युएनडीपीबाट थाली गरिएको विद्युतीय भवन निर्माण इजाजत प्रणाली (ईबीपीएस) लागु गर्दै सुधारिएको शासन व्यवस्थातर्फ आधिकारिक फॅट्को मारेका छन् ।

दिगो विकासका लागि यन्त्र

रोबोटिक्स एसोसिएसन अफ नेपालले युएनडीपी र नेपाल इन्जिनियर्स एसोसिएसनको सहयोगमा आयोजना गरेको दिगो विकासका लागि यन्त्र (Yantra4SDGs) ले दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि प्रविधिगत नवीनताले कसरी योगदान पुऱ्याउँछ भन्ने उजागर गरेको छ ।

स्वचालित मौसम पूर्वानुमान केन्द्र

युएनडीपीले तीनवटा जिल्लामा पूर्णतः नयाँ स्वचालित मौसम केन्द्र स्थापना गर्न जल तथा मौसम विज्ञान विभागसँग सहकार्य गरेको छ । यी केन्द्रहरूले अन्य कुराका अतिरिक्त चाप, तापक्रम, आर्द्धता, सौर्य विकिरण, हावाको गति/दिशा जस्ता मौसमका मापदण्डहरूको मापन गर्दछन् । साथै तिनले अभ्यन्तरीन सक्रिय बनाउँदै वास्तविक समयको तथ्याङ्क प्रसार गर्दछन् ।

युएनडीपीका फिल्ड अफिस

सन् २०१७ डिसेम्बरसम्म

धनगढी

स्थानीय, प्रदेश र सङ्घीय निर्वाचनहरूमा महिला सहभागिता बढाउन युएनडीपीको निर्वाचन सहायोग परियोजना (ईएसपी) को नेतृत्वमा र निर्वाचन आयोगका स्थानीय कार्यालयहरूको संयोजनमा युएनडीपीको धनगढीस्थित स्थानीय कार्यालयले कैलाली, डडेल्धुरा र बैतडी जिल्लामा मतदाता शिक्षा अभियान र महिला नेतृत्व तालिमको आयोजना गर्यो । यी कार्यक्रममार्फत भण्डे ८,००० महिला समक्ष पुणिएको थियो । प्रदेश ६ र ७ मा युएनडीपीले सञ्चालन गरेका परियोजनाहरूको अनुगमनका अतिरिक्त यस कार्यालयले ऐतिहासिक रूपमा सीमान्तीकरणमा पारिएका सामाजिक समूहहरूलाई सफल उद्यमी बनाउन १५५ जनालाई सहयोग पनि गर्यो ।

नेपालगञ्ज

सन् २०१७ मा नेपालगञ्ज स्थानीय कार्यालय मुख्य रूपमा स्थानीय परियोजनाहरूको अनुगमनमा केन्द्रित रह्यो । सहजीकरण गेरेर सम्भव भएसम्म आयोजनाहरूका क्रियाकलापको एकीकरण र अनुभवको आदानप्रदानमा सहजीकरण गर्दै आयोजनाहरूका बिचमा तालमेल त्याउन पनि यस कार्यालयले सहायोग गर्न्यो । दुईवटा प्रमुख परियोजनाहरू नेपाल जलवायु सहायता कार्यक्रम (एनसीसीपी) र लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (एमईडीईपी) का ६० भन्दा बढी स्थानीय कर्मचारीसँग अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र लैझिंगक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका तालिम तथा अधिमुखीकरणमा हातेमालो गरिएको थियो । युएनडीपीको विधिको शासन र मानव अधिकार परियोजना पनि लैझिंगकाता र लिङ्गमा आधारित हिँसाका सम्बन्धमा लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (एमईडीईपी) का कर्मचारीहरूलाई तालिम दिन संलग्न रह्यो ।

चौतारा

सन् २०१५ को भूकम्पबाट ज्यादै प्रभावित जिल्लाहरूमध्ये एक सिस्ट्युपाल्चोकको चौतारामा अवस्थित स्थानीय कार्यालयले भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा जिल्लास्तरीय पुनर्निर्माणको संयोजन र कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकार र राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणका जिल्ला कार्यालयहरूलाई सहयोग गर्न्यो। यस कार्यालयले विभिन्न परियोजनाहरूमार्फत सामुदायिक पूर्वाधार र जीविकोपार्जन पुनर्स्थापना, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, लघु उद्यम विकास र उत्थानशील पुनर्निर्माण लगायतमा सरकार र प्रभावित मानिसलाई अति आवश्यक प्राविधि र आर्थिक सहायताको प्रबन्ध गर्न सहजीकरण गर्न्यो। सन् २०१७ मा कार्यालयको टोलीले भूकम्पबाट अति प्रभावित नौ वटा जिल्लाहरूमा कार्यान्वयनमा रेहका युएनडीपीका आधा दर्जन परियोजनाहरूलाई समेट्ने गरी २३ वटा अनुगमन भ्रमण पनि गर्न्यो।

विराटनगर

सन् २०१७ मा विराटनगर स्थानीय कार्यालयले प्रदेश २ र ३ को तराइ क्षेत्रमा बाढीपछिको राहत र पुनर्स्थापनाका प्रयासहरूको संयोजनमा प्रमुख भूमिका निर्वाह गर्न्यो। यस कार्यालयले बाढी प्रभावित समुदायहरूका तत्कालीन र मध्यकालीन आवश्यकताहरूको पहिचान र प्रतिकार्य गर्न नेपालका लाई युएनडीपीको राष्ट्रिय कार्यालय, काठमाडौं र स्थानीय संकारण (जिल्ला, गाउँ/नगरपालिका र वडा तहसमेत) बीच संयोजनको काम गर्न्यो। स्थानीय कार्यालयको संयोजनमा युएनडीपी तराइको बाढी प्रभावित सात वटा जिल्लाका ३१,००० भन्दा बढी परिवारलाई महत्वपूर्ण पुनर्स्थापना सहायता प्रदान गर्न सक्षम भएको थियो।

* प्रदेशका केन्द्रहरूमा युएनडीपीको स्थानीय उपस्थिति रहने गरी युएनडीपीका कार्यालयहरूको पुनर्निर्माण गर्ने योजना अनुरूप सन् २०१७ को अन्त्यमा यो कार्यालय बन्द/स्थानान्तरण गरिएको थियो।

अनुसन्धान र प्रकाशन २०१७

यहाँ उल्लेखित विवरणमा पूर्णरूपमा सबै समावेश भएका छैनन् ।

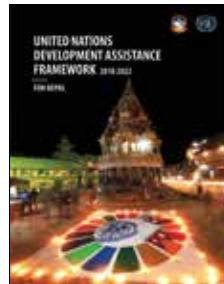
थप विवरणका लागि www.np.unpdp.org अन्तर्गत अनुसन्धान र प्रकाशनमा किलक गर्नुहोला ।

नेपालका लागि राष्ट्रिय कार्यक्रम

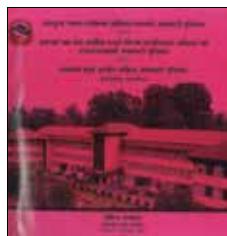
(सन् २०१८-२०२२)

सन् २०१८-२०२२ को अवधिका लागि नयाँ कार्याङ्कमको कार्यदाँचा नेपाल सरकार र अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकास साफेदार र सोकार वाताहरूसँगको राष्ट्रव्यापी विस्तृत प्रारम्भमा तर्जुमा गरिएको थियो । नेपालका लागि राष्ट्रिय कार्यक्रमले नेपालको विकासका तीन वटा मुख्य कार्यक्षेत्रहरूमा युएनडीपीको योगदानको रूपेरेखा तय गरेको छ । ती तीन वटा कार्यक्षेत्रहरूमा १) समावेशी आर्थिक वृद्धि, २) विधिको शासन र सङ्करमणकालीन न्याय लगायत शासन व्यवस्थामा सुदूरीकरण र ३) जलवायु अनुकूलन र वातावरणीय उत्थानशीलता अभिवृद्धि पर्दछन् ।

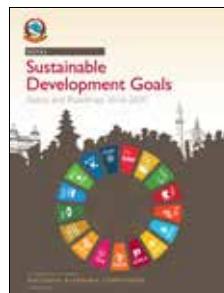
नेपालका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय सहायता कार्ययोजना (सन् २०१८-२०२२)

नेपालका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय सहायता कार्ययोजना सन् २०१८-२०२२ ले नेपालले आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय उद्देश्य हासिल गर्न आगामी पाँच वर्षका लागि तय गरेका विकासको कार्यसूचीका तय गरे अनुसृप त्यसमा संयुक्त राष्ट्रसंघीय साफेदारी सहयोगको स्वरूप निर्धारण गर्दछ । यस नेपालका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय सहायता नयाँ कार्ययोजनाको केन्द्रमा दिगो विकास लक्ष्यहरू, नेपाल सरकारको चौधौं योजना र नेपाल पक्षराष्ट्र रहेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र मान्यताहरू रहेका छन् ।

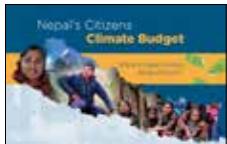
अदालत र न्यायिक कार्यविधिबाटे ब्रेल लिपिमा जानकारी पुस्तिका

आममानिसलाई अदालती कार्यविधि र अदालतका सेवाग्राहीहरूका लागि अन्य सम्बन्धित गतिविधिका बारेमा जानकारी दिने अभिप्रायले सरल र बुझन सकिने भाषामा तयार पारिएको यस पुस्तिकाले नेपालमा अदालती प्रणालीका बारेमा बारम्बार सोधिने प्रश्नहरूको जवाफ दिने जमकर्ता गरेको छ । यस पुस्तिकालाई युएनडीपीको नेपालमा विधिको शासन र मानव अधिकार प्रवर्द्धन (आरओएलएचआर) परियोजना र न्यायिक आयोगमा पहुँचद्वारा ब्रेल लिपिमा पनि उपलब्ध गराइएको छ ।

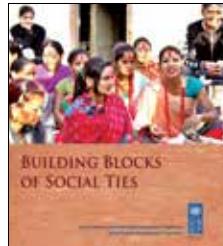
दिगो विकास लक्ष्यहरूको अवस्था र मार्गाचित्र (सन् २०१६ - २०३०)

सन् २०१७ का ऐतिहासिक निर्वाचनसँगै नेपालले नयाँ सर्विधानको कार्यान्वयन थालेको छ । नेपालको यो नयाँ युग दिगो विकास लक्ष्यहरूको कार्यान्वयन गर्ने विश्व समुदायको उच्च आकाङ्क्षा एकसाथ अगाडि बढेको छ । युएनडीपीको सहयोगमा राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रकाशित यो प्रतिवेदनले नेपालको विकासको अवस्था र सन् २०३० का लागि परियोजनाहरूको मार्गाचित्र प्रस्तुत गरेको छ । यसले दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि नेपालले सम्मान गर्नुपर्ने मुख्य विषयवस्तु र चुनौतीहरूलाई उजागर गरेको छ ।

नेपालको नागरिक जलवायु बजेट पुस्तिका

यस पुस्तिकाले सन् २०१३/१४ यता नेपालमा जलवायु परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्ने विनियोजन भएको बजेटको रूपरेखा र त्यसको प्रभावबारे जानकारी उपलब्ध गराउँछ। साथै, यो जलवायु परिवर्तनमा नेपालको जीर्णिमता तथा यसको सामना गर्ने नेपालले चालेका कदमबारे यो मोत पुस्तिका बन्ने अपेक्षा गरिएको छ।

सामाजिक सद्भावका पहलहरू

समुदायमा सामाजिक सद्भावका उदाहरणीय प्रयत्नहरूलाई उजागर गरिएका सामग्रीको सङ्ग्रह रहेको यस प्रकाशनमा युएनडीपीको सामाजिक सद्भाव र लोकतान्त्रिक सहभागिता कार्यक्रम (एससीटीपी) बाट स्थानीय तहका नागरिक समाज संस्थाहरूलाई प्रदान गरिएको लघु अनुदान सहायताबाट प्राप्त अनुभव र सिकेका पाठ समावेश छन्।

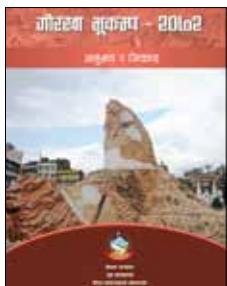
लैझिंग अल्पसंख्यक र स्वास्थ्य

नेपाल सरकार र युएनडीपीको सहकार्यमा काठमाडौं महानगरमा एचआईपी तथा समलिङ्गी पुरुष र समलिङ्गी पुरुषबीच र तेस्रो लिइग्नीहरूबीच यौनसम्पर्क आधिकारको क्षेत्रमा संचालन भएका आधारित कार्यक्रमको समीक्षा गरिएको थिए। यस समीक्षाले काठमाडौं महानगरको एचआईभी र धेरै जोखिममा रहेका मानिसहरूको अधिकारबारे गरिएका कामको मूल्याङ्कन गरेको छ।

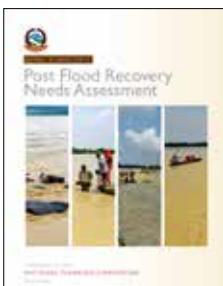
दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनमा संसदको भूमिका (नेपालीमा)

भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको विश्वव्यापी संस्था, युएनडीपी र इस्लामिक विकास बैंकद्वारा तयार पारिएको यस हाते पुस्तिका सांसदहरू र संसदका कम्माचारीहरूलाई कार्यान्वयनको क्रममा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न सहयोगी हुन सक्ने गरी सहज रूपमा उपयोग गर्न सकिने मोत पुस्तिकाका रूपमा डिजाइन गरिएको छ। युएनडीपी नेपालले यस पुस्तिकालाई नेपालीमा अनुवाद गरेको हो।

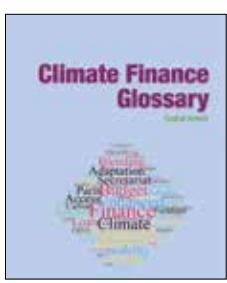
२०७२ को भूकम्प सामना गर्दाका पाठ र सिकाइ

युएनडीपीको प्राविधिक सहायतामा गृह मन्त्रालयबाट तयार पारिएको यो प्रतिवेदनमा विपद्का विभिन्न आयामहरूको विस्तृत विश्लेषण रहेको छ। यसले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि समग्र शासन व्यवस्था, संस्थागत संयन्त्रहरू, मोत परिचालन, क्षमता, संयोजन, सहभागिता र पूर्वतयारीमा कसरी सुधार गर्ने सकिन्छ भन्ने कुराको विश्लेषण गरेको छ।

बाढीपछिको पुनर्लाभको आवश्यकता मूल्याङ्कन

सन् २०१७ को मनसुनी बाढीले नेपालको तराईमा विघ्नश मच्चायो। बाढीबाट १८ जिल्लाहरूमा जननदको दूलो क्षीत पुर्यो। बाढीपछिको पुनर्लाभको आवश्यकता मूल्याङ्कनले सबै सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा नेपाल सरकारले गर्ने महत्वाकोषी लक्ष्य प्राप्तिको मार्गाचित्र प्रस्तुत गरेछ।

जलवायु लगानी शब्दावली

जलवायु लगानीको क्षेत्रमा आम रूपमा प्रचलनामा आउने शब्द र शब्दावलीमा स्पष्टता ल्याउन जर्मन सङ्घीय सरकारको वातावरण, प्रकृति संरक्षण, भवन र आणविक सुरक्षा मन्त्रालयको आर्थिक सहयोग र युएनडीपी र संयुक्त राष्ट्रसंघीय वातावरण कार्यक्रम (यूएनईपी) को प्राविधिक सहायतामा अर्थ मन्त्रालयले यो शब्दावली प्रकाशन गरेको हो।

दिगो विकास लक्ष्यमा लैझिंगको अपाङ्गता

लैझिंगको समानता र महिला सशक्तीकरण हासिल गर्ने कार्यमा तीव्रता दिन दिगो विकास लक्ष्यले बनाएका उपायहरू के के हुन? दिगो विकास लक्ष्यहरूले अपाङ्गता भएका सबै मानिसहरूको मानव अधिकारको रक्षा र प्रवर्द्धन कसरी गर्ने लक्ष्य राख्दछन्? यी पोस्टरहरूले लैझिंगक समानता र अपाङ्गतासम्बन्धी मुद्दाहरू वास्तवमै कसरी अन्तरसम्बन्धित छन् र हरेक दिगो विकास लक्ष्यहरूमा यी कसरी संयोजित छन् भन्ने कुरा दर्शाउँछन्।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय

स्वयंसेवक

कार्यक्रम

सदृश्यामा स्वयंसेवकहरू पठाउने संस्था संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवक कार्यक्रमका साथ स्वयंसेवावादको महत्वपूर्ण र भविष्य विषयक सम्मेलनको आयोजना गरेयस वर्ष काठमाडौंमा अन्तर्राष्ट्रिय स्वसंसेवा दिवस मनाइयो । © शुएनभी नेपाल

संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवा (युएनभी) कार्यक्रमले सन् १९७४ देखि नेपालमा स्वयंसेवावादमार्फत शान्ति र विकासमा योगदान पुन्याइरहेको छ । सन् २०१७ मा युएनभी नेपालले युएनडीपी, युएनएफपीए, युएनएचसीआर, युएन वुमन,आईओएम, युएनएडस, डब्ल्युएफपी र आवासीय संयोजकको कार्यालय (आरओसी) लगायतका संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरूमार्फत ७० जनाभन्दा बढी स्वयंसेवक परिचालन गच्छो ।

सन् २०१७ मा युएनभीले युएनडीपीसँगको साभेदारीमा भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणमा खासगरी पुनर्लाभ र पुनर्निर्माण प्रक्रियामा युवा परिचालनमा आफ्नो प्रयत्न केन्द्रित गच्छो । संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवकहरू युएनडीपीको प्रदेश शासन व्यवस्था सहायता, प्रशासनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सम्मिश्रण गराउने कार्यमा सहयोगी भएका छन् ।

सरकारको विकेन्द्रीकरण
प्रक्रियामा युवा सहायता
संयुक्त राष्ट्रसंघको संयुक्त कार्यक्रम (युएनडीपी, युएनएफपीए, युएन वुमन, युनिसेफ) को हिस्साका रूपमा प्रादेशिक शासन व्यवस्था परियोजनामा युएनभीले नेपालका सातवटै प्रदेशमा गरेर ११ जना राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवक मार्फत सहायतालाई निरन्तरता दियो । तीनीहरूले सरकारका विस्तृत काम कारबाहीको विद्युतीय अभिलेख राख्ने र सझधीयतामा सझक्रमणको एउटा हिस्साका रूपमा स्थानीय सरकारहरूका सूचना प्रविधि पूर्वाधारलाई सुदृढ गर्ने काम गरेका थिए । यस सहायताले सरकारका नियकाहरूलाई अझ बढी प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्न र समुदायमा अरू निकट पुन्याउन शासन व्यवस्थाका प्रक्रियाहरूलाई विद्युतीय बनाउनुपर्ने माजोड दिन्छ ।

पुनर्निर्माणमा स्वयंसेवकहरूको सहभागिता
युएनडीपी र राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको सहकार्यले प्राकृतिक विपद्ध बाट प्रभावित जिल्लाहरूमा पुनर्लाभमा सहयोग गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवकहरू भर्ना गर्नेतर्फ उन्मुख गरायो ।

सन् २०१७ जुलाईमा नेपालको तराईमा आएको बाढीबाट ज्यादै प्रभावित सात जिल्लामा पुनर्लाभ प्राप्तिको काममा संयोजन गर्न सात जना संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवकहरू खटाइएका थिए ।

भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा पुनर्निर्माणले तीव्रता पाएसँगे राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले मानव संशाधन सुविधाको स्थापना गच्छो, जसका लागि पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माणलाई सञ्चालन गर्ने

सरोकारवालाहरूबीच प्रभावकारी सम्पर्कका केन्द्रित हुँदै आठजना संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवकहरूले स्थानीय सरकारका अधिकारीहरू र काठमाडौंको केन्द्र सरकारलाई प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराए ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय स्वयंसेवकको आवाज :
सुदर्शन घिमिरे, युएनडीपी भग्नावशेष व्यवस्थापन परियोजना

“स्वयंसेवावादको वास्तविक अर्थ आफूसँग भएको विजयानिसहरूलाई दिनु मात्र होइन, बरू उनीहरूबाट केही कुरा सिक्कु हो र भौतिक सामग्री होइन बरू अमूल्य अनुभव, जीवनका पाठ, ख्याति र तपाईंले निकट भएर काम गरेकाहरूबाट स्नेह प्राप्त गर्नु हो । मैले यस्तो ठाउँमा काम गरें जहाँ होके व्यक्तिले अरूको पुनर्जीवनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका छन् । मैले स्वयंसेवावादको अनुभव गरेको छु र देखेको छु - त्यसको पुस्कार को अनुमान गर्न कठिन हुन्छ तर उनीहरूलाई उपेक्षा गर्न सकिँदैन ।

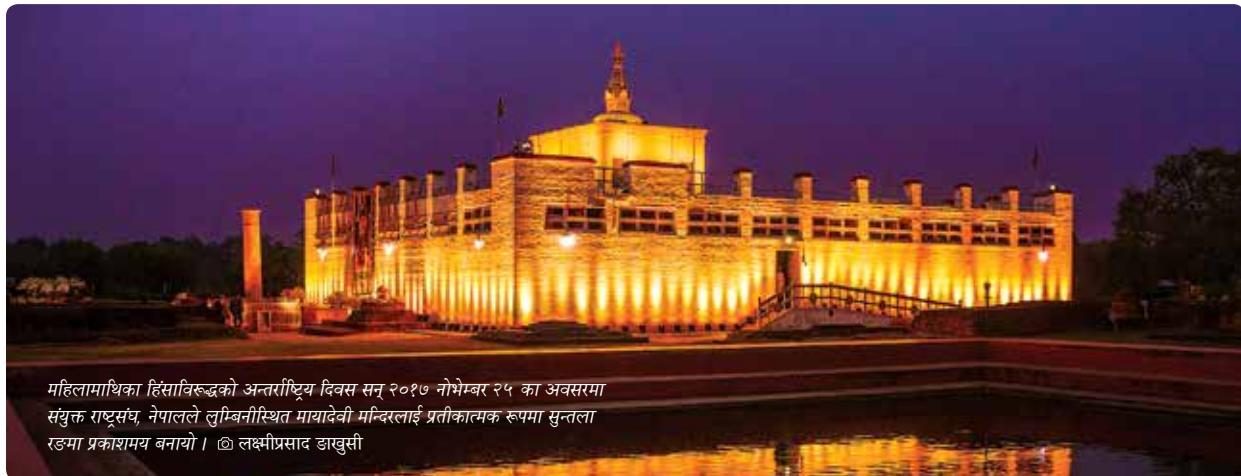
विशेषज्ञ नेपाल जस्तो जलवायुको जोखिममा रहेको देशमा प्राकृतिक विपद्द अवश्यभावी हुन्छ । हामीले विपद्लाई रोकन नसके पनि हामी हाम्रा हात विपद्द प्रभावित भएर माथि उद्नका तागि सहर्घष गरिरहेकाको हात समात दिन सक्छौं । हाम्रो सानो प्रयासले अरूको जीवनमा ढूलो असर पार्न सक्छ । हामी मिलेर यो विश्वलाई अझ राम्रो बनाउन सक्छौं ।”

Empowered lives.
Resilient nations.

युएनडीपी नेपाल

र संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रणाली

महिलामाधिका हिंसाविरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय दिवस सं २०१७ नोभेम्बर २५ का अवसरमा
संयुक्त राष्ट्रसंघ, नेपालले लुम्बिनीस्थित मायादेवी मन्दिरलाई प्रतीकात्मक रूपमा सुन्तला
रङ्गमा प्रकाशमय बनायो। © लक्ष्मीप्रसाद डाखुसी

यस वर्ष युएनडीपीले आफ्ना पूर्व प्रशासक हेलेन क्लार्कको विदाइ गच्यो र अकिम स्टेनरलाई नयाँ नेताका रूपमा स्वागत गच्यो । नेतृत्वमा भएको यो परिवर्तनले पनि युएनडीपीको कार्यदिशामा करिब नयाँ परिवर्तन ल्याएको छ । यो रणनीतिले संयुक्त राष्ट्रसंघको दिगो विकासको पाखुरीका रूपमा यस एजेन्सीलाई सुदृढ गरेको छ ।

UNDSS

Inspiration in action

नेपालमा सबै संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरूलाई निर्देशित गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास सहायता कार्ययोजना (युएनडीएफ सन् २०१३-२०१७) समाप्त भयो । नयाँ युएनडीपीले दुईवटा प्राथमिक क्षेत्र (विधिको शासन तथा न्याय, र उत्थानशील विपद्जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन) का लागि प्राविधिक समूहको नेतृत्व गच्यो ।

युएनडीपीको हकमा यसको पाँचवर्षे नेपाल कार्यक्रम पनि समाप्त भयो र नयाँ कार्यक्रम नेपाल सरकार र युएनडीपीको कार्यकारिणी बोर्डबाट पारित भएको छ । यो सन् २०१८-२०२२ नेपाल कार्यक्रम राष्ट्रिय प्राथमिकता अनुरूप छ र यसले प्रमुख सरोकारवालाहरूको अपेक्षा पूरा गर्दछ । यस कार्यक्रमले युएनडीएफ सन् २०१८-२०२२ ले निर्दिष्ट गरेका खास नितिजाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउँछ र एजेन्डा २०३० र दिगो विकास लक्ष्य अनुरूप मिलाइएको छ ।

युएनडीपीले सन् २०१७ मा वर्षभरि नै दिगो विकास लक्ष्यमा सञ्चार तथा लैझिंगक कार्य समूहमा नेतृत्व गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायदेखि महिलाविरुद्धका हिसां अन्त्य गर्ने १६ दिने अभियान र संयुक्त राष्ट्रसंघ दिवसका अवसरमा काठमाडौंका स्थानीय पार्कहरूको सरसफाइ जस्ता विभिन्न अभियानको

संयोजन गर्दै संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रणालीमा सबल भूमिका निर्वाह गच्यो ।

दिगो विकास लक्ष्यहरूलाई अग्रता दिन संयुक्त राष्ट्रसंघीय अन्य निकायहरूसँगको साझेदारीमा विशेष कार्यक्रमहरू पनि आयोजना गरिए । काठमाडौं म्याराथनमा दिगो विकासका लक्ष्यलाई मुख्य विषय बनाउन युएनडीपीले संयोजन कार्यको नेतृत्व गच्यो । युएनएचसीआर र आईएलओ लगायतका अन्य संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरूका साथ यस कार्यक्रमले दिगो विकासका लक्ष्यमा खेलकुदले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने कुरा उजागर भयो । महिला र पुरुष, किशोर र किशोरी तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत ५०० भन्दा बढी म्याराथनमा सहभागी भए । यसमा हिवलचेयर खेलाडीका लागि दौड प्रतियोगिता पनि समावेश थियो ।

युएनडीपी र नेपालका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय टोलीले काठमान्दू पोस्ट र कानितपुर दैनिकमा दिगो विकास लक्ष्यबाटे साप्ताहिक लेख शृङ्खला प्रकाशित गराए । अधिनेत्री मनिषा कोइराला र फेसबुक डिजाइनर प्रवल गुरुङ लगायतका विभिन्न क्षेत्रका व्यक्तित्वहरूबाट लेखिएका लेखले सबै १७ वटा लक्ष्यहरूलाई नेपाली सन्दर्भमा प्रस्तु पारेका छन् ।

आर्थिक सहयोग र सामरेदारी

युएनडीपी नेपालले सन् २०१७ मा आफ्नो कोष, द्विपक्षीय एवं बहुपक्षीय साफेदार तथा अन्य निकायबाट प्राप्त कुल ३० करोड १५ लाख अमेरिकी डलर खर्च गरी विभिन्न परियोजना सफल ढइ गले कार्यान्वयन गयो। यस वर्ष युएनडीपीद्वारा सन् २०१७ का लागि स्वीकृत बजेटको ९५ प्रतिशतभन्दा बढी खर्च भएको थियो।

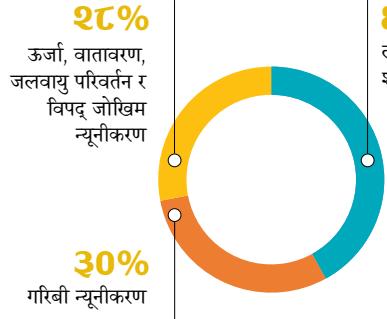
कुल रकमको २४ प्रतिशत आफ्नो मुख्य कोष तथा बाँकी ७६ प्रतिशत द्विपक्षीय, बहुपक्षीय र अन्य साफेदार निकायबाट परिचालन गरिएको थियो।

प्राप्त रकममध्ये भण्डे ४२ प्रतिशत सुशासन र कानुनी शासनमा लगानी गरिएको थियो भने ३० प्रतिशत गरिबी निवारण र रोजगारी सिर्जनामा र २८ प्रतिशत ऊर्जा, वातावरण, जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण परियोजनाका लागि खर्च भएको थियो। सन् २०१७ मा युएनडीपीको कुल खर्चको ८० प्रतिशतभन्दा बढीले प्रत्यक्ष वा कुनै न कुनै रूपबाट लैझिंगक समानता र सामाजिक समावेशीकरणमा योगदान पुऱ्याएको छ।

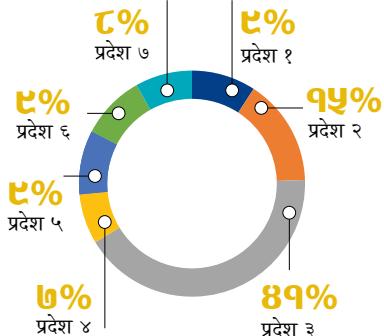
सन् २०१७ मा नेपाल सरकारले युएनडीपीसँगको साफेदारीमा सञ्चालित परियोजनामा आफै स्रोतबाट १३ लाख अमेरिकी डलर योगदान गरेको थियो।

सन् २०१७ मा खर्च

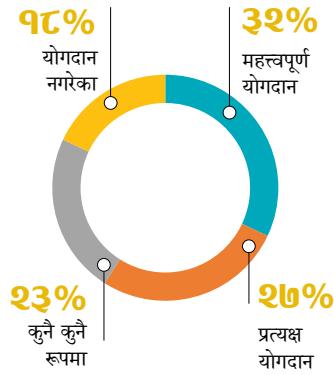
दाता	अमेरिकी डलरमा	प्रतिशत
युएनडीपी मूल कोष	७,११३,१२५	२४%
अस्ट्रेलिया	४,८७०,४७१	१६%
फिनल्याण्ड	३,०८३,०५१	१०%
नर्वे	२,८७९,१४४	१०%
युरोपेली सङ्घ	२,३४३,५१७	८%
संयुक्त अधिराज्य	१,९२२,४०६	६%
चीन	१,६३२,९८०	५%
डेनमार्क	१,४४८,०६२	५%
नेपाल	१,२७१,५४६	४%
जीईएफ	८५३,२६०	३%
स्विटजरल्याण्ड	६३३,३०९	२%
युएनईपी	५२५,४०३	२%
युएनओसीएचए	४४६,३२३	१%
अन्य दाताहरू	२६९,५५७	१%
आईएसी	२४४,८०१	१%
एमपीटीएफ	२२५,३४१	१%
युनिसेफ	२२४,७७३	१%
गणतन्त्र कोरिया	१०३,६५९	०%
जापान	६३,१३६	०%
जम्मा	३०,१५३,८६४	१००.००%

तिषगत आधारमा सर्च

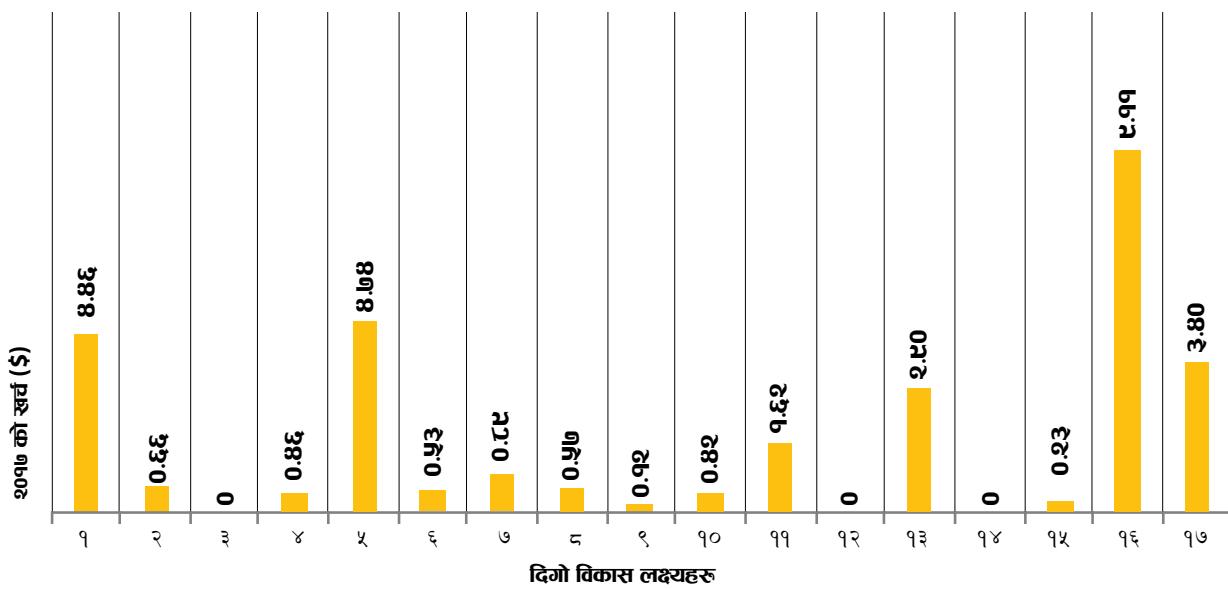

प्रदेशगत सर्च

लैड्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणमा योगदान गर्ने सर्च

दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा सर्च

LEGEND

१. गरिबीको अन्त्य
२. भौकमरीको अन्त्य
३. स्वस्थ्य र समुन्नत समाज
४. गुणस्तरीय शिक्षा
५. लैड्गिक समानता
६. स्वच्छ पानी तथा सरसफाई
७. स्वच्छ उजाँमा सहज पहुच
८. मर्यादित रोजगार तथा आर्थिक वृद्धि
९. असमानता न्यूनीकरण
१०. दिदो शहर र समुदायहरू
११. जलवायु परिवर्तनमा तत्काल पहल
१२. जलमुनिको जैविक विविधिताको संरक्षण
१३. शान्ति, न्याय र सशक्त निकायहरू
१४. लक्ष्य प्राप्तिका लागि साभेदारी

युएनडीपी

योगदान पुर्चाउने

साम्रेदारहरू

नोट : यस सूचीमा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय दाताहरू मात्र समावेश गरिएका छन् ।
दाताहरूको पूर्ण सूचीका लागि “आर्थिक सहयोग र साम्रेदारहरू” हेर्नुहोस् ।

अस्ट्रेलिया

चीन

डेनमार्क

युरोपेली सङ्घ

फिनल्याण्ड

जर्मनी

जापान

नेपाल

नर्वे

गणतन्त्र कोरिया

स्विडेन

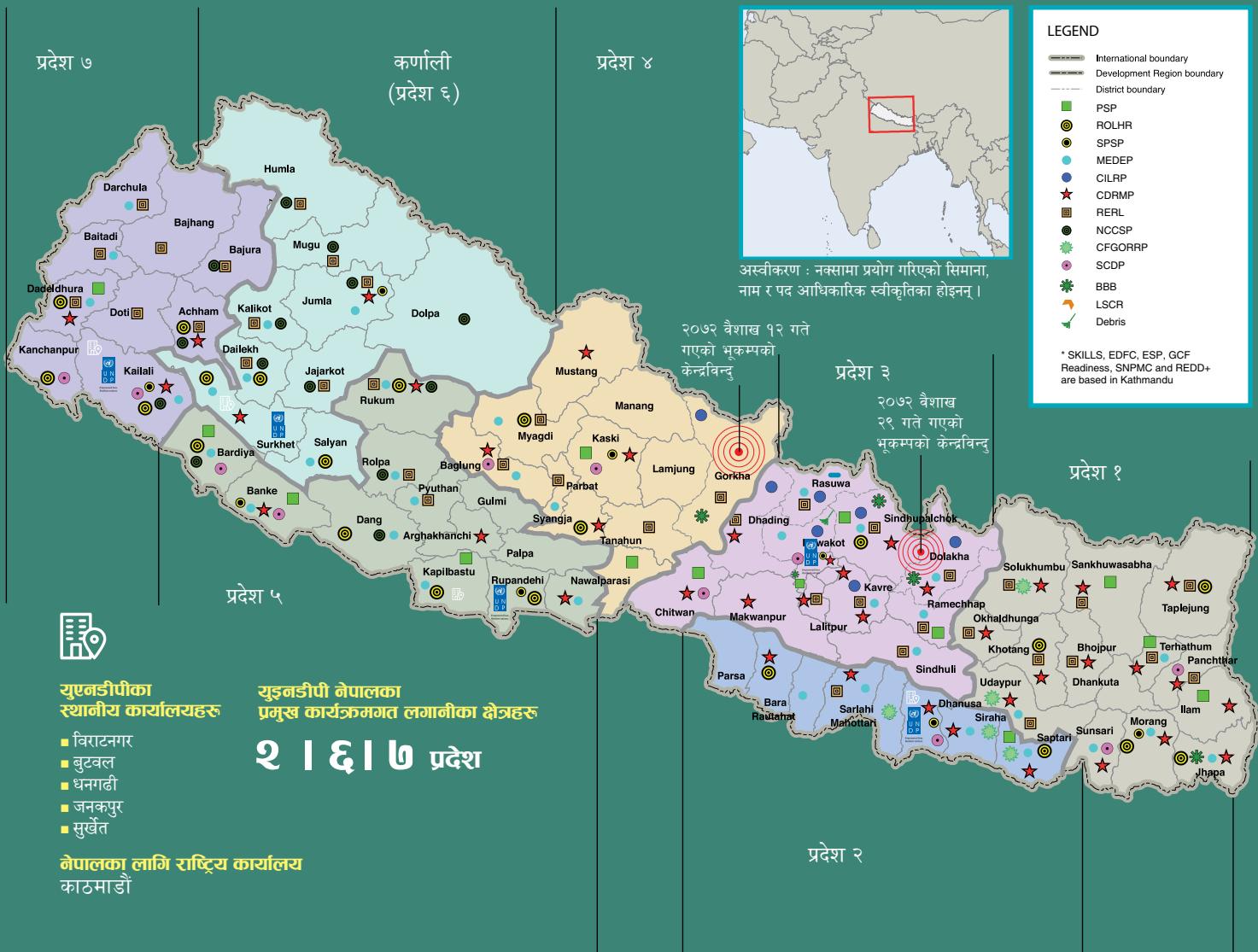
स्विटजरल्याण्ड

संयुक्त अधिराज्य
(बेलायत)

युएनडीपी नेपालको स्थानीय तहमा उपस्थिति

सन् २०१७ जनवरीसम्म

युएनडीपीले नेपाल सरकार र अन्य एजेन्सीहरूसँग
सहकार्य गरी पोखराको फेवातालमा जलवायु परिवर्तनको
असर न्यूनीकरणको प्रयास स्वरूप विभिन्न कार्यहरू गर्दै आएको छ ।
© लक्ष्मी प्रसाद डाक्युसी / युएनडीपी नेपाल

मेलरी जुलियान्द, आवासीय प्रतिनिधि

रेणो मेरार, राष्ट्रिय निर्देशक

सोफी केमखाजे, उपराष्ट्रिय निर्देशक

कृष्णराज अधिकारी, प्रशासन प्रमुख

कमलराज सिंहदेला, सञ्चार प्रमुख

लेसली राइट, सञ्चार सल्लाहकार

ऋचा रज्जितकार, सञ्चार विश्लेषक

पिना श्रेष्ठ, युएन स्वयंसेवक (सञ्चार)

यो प्रतिवेदन टोली प्रमुखहरू, कार्यक्रम अधिकृत तथा परियोजना सञ्चार अधिकृतहरूबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा तयार पारिएको छ।

डिजाइन तथा छपाइ प्रक्रिया :

दि स्क्वायर डिजाइन कम्युनिकेशन प्रा. लि.

ज्वागल, कुपन्डोल, लालितपुर, नेपाल

फोन +९७७ १ ५२६० ९६३/५५३१ ०६३

business@thesquare.com.np

www.thesquare.agency

नेपालमा मुद्रित

© संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (युएनडीपी)

संयुक्त राष्ट्रसंघ भवन, पुर्चोक, लालितपुर

पोस्ट बक्स : १०७, काठमाडौं, नेपाल

फोन : (९७७-१) ५५२३२००

फ्याक्स : (९७७-१) ५५२३९९१/५५२३९८६

*Empowered lives.
Resilient nations.*

www.np.undp.org

www.facebook.com/undpnepal

www.twitter.com/undpnepal

www.youtube.com/undpnepal